

POLICEJNÍ AKADEMIE ČESKÉ REPUBLIKY V PRAZE

FAKULTA BEZPEČNOSTNÍHO MANAGEMENTU

Katedra veřejného práva

**Právní aspekty omezení lidských práv
vězněných osob v České republice**

Diplomová práce

*Legal aspects of restrictions on human rights of
incarcerated people in the Czech Republic*

Master thesis

VEDOUCÍ PRÁCE

Doc. JUDr. Jan Tryzna, Ph.D.

AUTOR PRÁCE

Bc. Vlasta Karasová

PRAHA

2024

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Právní aspekty omezení lidských práv vězňů v České republice“ vypracovala samostatně. Všechny prameny a zdroje, které jsem použila k sepsání této práce, jsem řádně citovala a jsou uvedeny v seznamu literatury.

V Praze, dne 10. března 2024

.....
Vlasta Karasová

Poděkování

Ráda bych v úvodu poděkovala Doc. JUDr. Janu Tryznovi, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady, připomínky a metodické vedení. Poděkování zároveň patří mé rodině za podporu poskytnutou při tvorbě této práce.

ANOTACE

Diplomová práce analyzuje vývoj vězeňství v kontextu ochrany lidských práv s ohledem na postupnou integraci. První část zkoumá historický vývoj vězeňství a jeho proměny v souvislosti s lidskými právy. Druhá část se věnuje zakotvení lidských práv v právním řádu České republiky aplikovaných ve vězeňském prostředí. Třetí část porovnává pozitivní a negativní aspekty lidských práv v kontextu omezení osobní svobody v různých právních systémech. Poslední část analyzuje specifika výkonu lidských práv ve věznicích a jejich praktické aspekty. Cílem práce je analyzovat pohled na vztah mezi vězeňstvím a lidskými právy v kontextu přílišné humanizace současného vězeňství. Identifikovat klíčové výzvy a navrhnout doporučení pro zlepšení ochrany práv osob ve věznicích.

KLÍČOVÁ SLOVA

Osobní svoboda * Lidská práva * Lidská důstojnost * Humanizace * Vězeňství * Výkon trestu odnětí svobody * Mučení *

ANNOTATION

The thesis analyzes the development of imprisonment in the context of human rights protection with regard to gradual integration. The first part explores the historical development of imprisonment and its changes in relation to human rights. The second part is devoted to the anchoring of human rights in the legal system of the Czech Republic applied in the prison environment. The third part compares the positive and negative aspects of human rights in the context of personal freedom restrictions in various legal systems. The final part analyzes the specifics of human rights implementation in prisons and their practical aspects. The aim of the thesis is to analyze the view of the relationship between imprisonment and human rights in the context of excessive humanization of contemporary imprisonment. To identify key challenges and propose recommendations for improving the protection of the rights of persons in prisons.

KEYWORDS

Personal freedom * Human rights * Human dignity* Humanization * Imprisonment * Execution of the prison sentence* Torture *

OBSAH

Úvod	8
1. Historie a vývoj vězeňství s aspektem vývoje ochrany lidských práv	9
1.1 Kontinentální vývoj ochrany lidských práv	9
1.2 Vývoj ochrany lidských práv v USA	11
1.3 Vývoj ochrany lidských práv v České republice	13
1.4 Vývoj kázeňských trestů vězněných osob	17
1.4.1 Domácí řád pro c. k. mužskou trestnici v Praze 1889	18
1.4.2 Domácí řád pro vězně 1951	18
1.4.3 Kázeňské tresty v současnosti	19
1.5 Trestání v současnosti obecně	21
2. Zakotvení lidských práv v právním řádu České republiky	25
2.1 Vymezení pojmů	25
2.1.1 Lidská práva.....	25
2.1.2 Osobní svoboda	27
2.2 Ústavní pořádek	29
2.2.1 Ústava České republiky	29
2.2.2 Listina základních práv a svobod	30
2.3 Mezinárodní prameny	31
2.3.1 Všeobecná deklarace lidských práv OSN	31
2.3.2 Mezinárodní pakt o občanských a politických právech.....	31
2.3.3 Evropská úmluva o ochraně lidských práv	32
2.3.4 Judikatura Evropského soudu pro lidská práva.....	33
2.3.5 Úmluva proti mučení OSN	33
2.3.6 Evropská úmluva proti mučení	34
2.4 Vnitrostátní právní předpisy	35
3. Komparace ochrany lidských práv versus jejich omezení v souvislosti s omezením osobní svobody	37

3.1 Ochrana lidských práv	37
3.2 Omezení lidských práv.....	39
3.3 Kontrolní mechanismy	41
3.3.1 Vnitřní kontrola ve věznicích	42
3.3.2 Vnější kontrola ve věznicích.....	43
4. Analýza legislativních opatření omezujících osobní svobodu	47
4.1 Listina základních práv a svobod	47
4.2 Evropská úmluva o ochraně lidských práv	49
4.3 Zákon o výkonu trestu odnětí svobody	49
4.4 Trestní zákon	50
4.5 Trestní řád	51
4.6 Zákon o Policii České republiky	51
5. Specifika výkonu lidských práv ve věznicích	53
5.1 Stanovení osobního prostoru.....	53
5.2 Civilní oblečení	55
5.3 Hygienické potřeby	59
5.4 Bezpečnost	61
Závěr	66
Seznam použité literatury.....	68

Seznam použitých zkratek:

č. - číslo

čl. - článek

ČR - Česká republika

Listina - Listina základních práv a svobod

ESLP - Evropský soud pro lidská práva

ČHV – Český helsinský výbor

např. - například

resp. - respektive

Sb. - sbírky

tj. - to jest

tzv. - tak zvaný

atd. – a tak dále

VSČR – vězeňská služba české republiky

TZ – trestní zákon

O. Z. – občanský zákoník

Úvod

Humanizace je v současnosti velmi aktuální téma, které se týká celé společnosti, nejen v České republice, ale i v globálním měřítku. Tento fenomén je zejména patrný ve vězeňském prostředí, na které se tato práce zaměřuje. Jelikož je toto téma velmi rozsáhlé, budou zde popsány jen vybrané aspekty problematiky vězeňství v souvislosti s humanizačními snahami o zlepšení ochrany základních lidských hodnot. Humanizační prvky jsou patrné napříč historií lidstva, zejména v kontextu vývoje vězeňství. Z hlediska ochrany lidských práv je totiž vývoj vězeňství zásadním ukazatelem pokroku společnosti a jejího postavení vůči svým občanům, který reflektuje postoj společnosti k zacházení s vězeňskou populací. Průběžný vývoj vězeňství odhaluje změny v přístupu k trestání, přičemž každé století přináší svůj vlastní pokrok. Tento pokrok se nutně musí promítat v zakotvení ochrany základních lidských práv a hodnot do právního řádu v národním i mezinárodním měřítku. Dalším dobrým ukazatelem je propracovaný systém kontrolních mechanismů, jejichž úkolem je dohlížet na plnění základních lidských standardů ve věznicích. Tak, jak jsou lidská práva v rámci právní legislativy ochraňována, mohou zároveň za určitých podmínek být omezována, a to jen za podmínek, které stanoví zákon. Zejména je-li to důležité pro ochranu bezpečnosti státu nebo jednotlivce. Takové jednání se pak může projevit až v omezení osobní svobody takového jednotlivce. Omezení osobní svobody, ať už jako výkonu vazby nebo následně výkonu trestu, se vykonává ve vězeňských zařízeních, na které se zaměřují různé státní orgány a mezinárodní organizace a dohlíží, aby vězněné osoby vykonávali odnětí svobody v důstojných podmínkách. Na základě jimi vydávaných stanovisek a doporučení k zacházení s vězni se snaží měnit zavedené praktiky ve vězeňských zařízeních a implementovat je do legislativy upravující chod těchto zařízení. Avšak tyto snahy v praxi často naráží na povinnosti vězeňského personálu. Právě zde se může objevit rozpor mezi humanistickými snahami a praktickou realizací těchto snah. Cílem práce je poukázat na to, že přílišné humanizační snahy mohou být v některých aspektech spíše na škodu jak osobám omezených na svobodě, tak i vězeňskému personálu.

1. Historie a vývoj vězeňství s aspektem vývoje ochrany lidských práv

Historie a vývoj v oblasti vězeňství jsou pevně spojeny s rozvojem ochrany lidských práv a postoji společnosti k trestání a rehabilitaci vězňů. Pro porozumění současným právním aspektům ochrany lidských práv vězňů je klíčové mít přehled o historických souvislostech, které vedly k potřebě ochrany lidských práv a humanizaci vězeňství tak, jak je vnímána v dnešní podobě. Je nezbytné podat stručný historický přehled vývoje trestání a snah o humanizaci, který se odráží v legislativních změnách a reformách během historie. Nejprve bude představen vývoj moderního vězeňství v zahraničí, následně budou zdůrazněna specifika vývoje v České republice. S rozvojem individuální ochrany lidských práv se také vyvíjela specifika disciplinárních opatření uplatňovaných na vězněné osoby ve vězeňských zařízeních a formy trestů v trestním právu, které vedou k uvěznění.

1.1 Kontinentální vývoj ochrany lidských práv

V historii starověkých kultur nebylo uvěznění člověka typickým a systémovým prostředkem trestu. Namísto toho se používaly tresty fyzické, majetkové a trest smrti. Například Hammurapiho zákoník (1754 př. N. l.) stanovil mnoho kazuistických skutkových podstat chránících veřejné i soukromé zájmy a zavedl procesní principy, které se používají dodnes. Mezi ně patří rozhodování třetích instancí, presumpce neviny a požadavky na dokazování. Rozvoj moderního chápání osobní svobody byl předznamenán již prvními pokusy feudální společnosti. Mezi první významné dokumenty patří Magna Charta Libertatum z roku 1215 v Anglii, kde král Jan Bezzemek garantoval, že žádná svobodná osoba nesmí být zajata, uvězněna, její majetek zabaven, pronásledována, vyhoštěna nebo vystavena násilí ze strany krále bez zákonného rozhodnutí. Tento dokument byl mocným nástrojem pro omezení moci panovníka a založil tradici vlády práva a ochrany základních práv. Rozvoj současného chápání osobní svobody lze sledovat v dílech otců moderního

konstitucionalismu, na jejichž idejích stavěl italský právník a filosof Cesare Beccaria. V jeho díle „O zločinech a trestech“ z roku 1764 položil základy rovnosti jednotlivců před zákonem, formuloval pojem trestu a zároveň zavedl principy, jako „není zločinu bez zákona a není trestu bez zákona“, zákaz trestu smrti a mučení, princip proporcionality mezi trestem a závažností trestného činu a požadavek veřejného trestního řízení.¹

Po druhé světové válce se v Evropě projevila výrazná potřeba systému regionálních pravidel upravujících vězeňství. Tato potřeba byla zdůrazněna snahou o evropskou jednotu, smíření mezi bývalými nepřáteli a společné úsilí zaměřené na mír a spolupráci.² V roce 1948 byla Valným shromážděním OSN přijata „Všeobecná deklarace lidských práv“, která obsahovala požadavek na ochranu vězňů před špatným zacházením, mučením, nelidským nebo ponižujícím zacházením.³ Rada Evropy, instituce založená v roce 1949 deseti státy a následně se rozšiřující (Česká republika se stala členem Rady Evropy v roce 1993), převzala úkol vytvořit evropskou verzi mezinárodních vězeňských pravidel. V osmdesátých letech byla zveřejněna potřebná humanitární norma pod názvem Evropská vězeňská pravidla, která plně absorbovala Standardní minimální pravidla pro zacházení s vězni, vydaná OSN v šedesátých letech.⁴

Nicméně tento mezinárodní vývoj neměl zásadní dopad na kvalitu ochrany osobní svobody v Československu. V zemích východního bloku, včetně Československa, které byly ovládány Sovětským svazem, byla uznávána pouze jediná politická ideologie. Ztráta osobní svobody se stala trestem za projev politické vůle a touhu po svobodě. Politické procesy probíhaly v Československu prakticky od padesátých let až do pádu komunistického režimu v roce 1989.⁵

---

¹ HOFMANNOVÁ, Helena; ŘEPA, Karel a OTÝPKOVÁ, Laura. *Lidská práva za mřížemi: ústavněprávní aspekty omezování osobní svobody*. Praha: Auditorium, 2021. ISBN 978-80-87284-87-2, s. 24-30

² HÁLA, Jaroslav. *Teorie a praxe vězeňství I: Prevence mimořádných událostí ve výkonu vazby*. Jihočeská univerzita. České Budějovice, 1997. ISBN 80-7040-235-0, s. 11

³ Příloha časopisu České vězeňství 3/2001. *Vězeňství ve střední Evropě v letech 1945 – 1955*. VS Praha 4 – Pankrác, s. 50

⁴ HÁLA, Jaroslav. *Teorie a praxe vězeňství I: Prevence mimořádných událostí ve výkonu vazby*. Jihočeská univerzita. České Budějovice, 1997. ISBN 80-7040-235-0, s. 11, 12

⁵ HOFMANNOVÁ, Helena; ŘEPA, Karel a OTÝPKOVÁ, Laura. *Lidská práva za mřížemi: ústavněprávní aspekty omezování osobní svobody*. Praha: Auditorium, 2021. ISBN 978-80-87284-87-2, s. 34, 35

1.2 Vývoj ochrany lidských práv v USA

Historie obecného práva má své kořeny v Anglii 11. století, kdy král Edward uznal Sbítku pravidel, zvyků a tradic, jako základní právo země. Toto právo vycházelo z lidových obyčejů, které byly vyjádřeny formou precedenčních soudních rozhodnutí, jež sloužila jako předloha pro řešení budoucích sporů. Původní trestní zákony amerických kolonií pak vycházely z tradice a struktury anglického obecného práva. Dalšími prameny amerického práva jsou státní a federální Ústavy, psané zákony a vyhlášky správních orgánů.⁶

V roce 1787 vznikla Filadelfská společnost pro zmírnění bídných podmínek ve veřejných věznicích, což je významný milník v historii amerického vězeňství. Jejich koncepce vycházela ze separačního systému, který se zaměřoval na oddělení vězňů a minimalizaci kontaktů mezi nimi jako způsobu prevence recidivy. Tento systém však měl negativní dopad na osobnost vězňů, kteří byli vystaveni extrémní a dlouhodobé izolaci. V roce 1823 byl v USA zaveden nový vězeňský program, známý jako Auburnský systém, tzv. „Systém ticha“. Tento koncept spočíval v prosazování absolutního ticha a zároveň využití vězňů k práci v rozsáhlých výrobních halách. Tento přístup zahájil éru vězeňského průmyslu, který byl spojen s degradací osobnosti vězňů.⁷ Už v roce 1867 však bylo zjištěno, že ani jeden z těchto systémů neměl primární cíl reformovat odsouzené. Prvky těchto systémů byly přeneseny do evropského i českého kontextu, převažujícím systémem se stal Auburnský systém.⁸

Nelze opomenout specifika vězeňství na americkém jihu, která mají své kořeny v koloniálním období, kdy zde existovalo otroctví černošského obyvatelstva. Toto období bylo charakterizováno tím, že černí otroci pracovali zejména na plantážích, což mělo zásadní význam pro ekonomiku jižních států. To vedlo k veřejné diskriminaci a k tomu, že bílé obyvatelstvo kontrolovalo černé obyvatelstvo. Po občanské válce, kdy bylo otroctví legálně zrušeno, hledala jižní

---

⁶ INCIARDI, James A. *Trestní spravedlnost: Ústavní principy trestního práva, trestního řádu a nápravné výchovy*. Praha: Victoria Publishing, 1994. ISBN 80-85605-30-9, s. 63, 64

⁷ HÁLA, Jaroslav. *Teorie a praxe vězeňství I: Prevence mimořádných událostí ve výkonu vazby*. Jihočeská univerzita. České Budějovice, 1997. ISBN 80-7040-235-0, s. 8, 9

⁸ DRÁPAL, Jakub; JIŘIČKA, Václav a RASZKOVÁ, Tereza (ed.). *České vězeňství*. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). Praha: Wolters Kluwer, 2021. ISBN 978-80-7676-066-0, s. 11, 12

společnost způsob, jak si udržet tento ekonomický systém. Řešením byl tzv. „nájemný systém“, který byl považován za pokus o obnovení otroctví ve zvláště odpudivé podobě. Vznikla instituce, která měla plnou kontrolu nad vězni, včetně jejich kázně a obživy. Vězni byli umístěni v pracovních táborech a vykonávali těžkou práci za minimální nebo žádnou odměnu. Úplný zákaz „nájemného systému“ přišel až v 20. letech 20. století. Nicméně rasismus přetrvával v různých skrytých formách až do 60. let 20. století.⁹

V roce 1791 byla přijata Listina práv (Bill of Rights), což je deset dodatků k Ústavě Spojených států amerických, které omezovaly pravomoci federální vlády. Listina práv byla schválena deseti státy. V 60. letech 20. století se objevily snahy o federalizaci Listiny práv, což znamenalo, že by se měla aplikovat na celé území USA. Tento návrh vyvolal bouřlivé období, které zahrnovalo vzpoury, odpor vůči rasové rovnosti, korupci, rasově motivované vraždy, nárůst kriminality a další problémy. V důsledku těchto událostí došlo pravděpodobně k nejnásilnějšímu období ve 20. století. Proces postátnění Listiny práv dosáhl vrcholu v roce 1969, což znamenalo revoluci v americkém trestním právu.¹⁰

V období konce druhé poloviny 19. století a první poloviny 20. století byl kladen důraz na zavedení alternativních forem trestů, které nevyžadovaly uložení trestu odnětí svobody. V anglosaských zemích byl zaveden systém probace, kde pachatel nebyl odsouzen, ale podléhal dohledu nad svým chováním. V kontinentální Evropě byl častěji ukládán podmíněný trest odnětí svobody, což byla nejčastější forma trestu na území Čech, Moravy a Slezska od roku 1919. V 70. a 80. letech 20. století se začal klást důraz na přiměřenost trestu a odrazení pachatelů, což vedlo k nárůstu vězeňské populace zejména ve Spojených státech a mnoha evropských státech.¹¹ V roce 1984 byla v New Yorku sjednána Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či

---

⁹ PRÁVNĚHISTORICKÉ STUDIE. Online. 2022, roč. 52, č. 1. 2022. ISSN 2464-689X. Dostupné z: <http://www.karolinum.cz/doi/10.14712/2464689X.2022.4>. [cit. 2024-02-14]. SELTENREICH, Radim, *Filosofie zločinu a trestu – vybrané aspekty amerického trestního práva 19. století se zvláštním zřetelem k problematice vězeňství*, Dostupné online z: doi:10.14712/2464689X.2022.4, s. 146, 147

¹⁰ INCIARDI, James A. *Trestní spravedlnost: Ústavní principy trestního práva, trestního řádu a nápravné výchovy*. Praha: Victoria Publishing, 1994. ISBN 80-85605-30-9, s. 12, 20, 141

¹¹ DRÁPAL, Jakub; JIŘIČKA, Václav a RASZKOVÁ, Tereza (ed.). *České vězeňství*. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). Praha: Wolters Kluwer, 2021. ISBN 978-80-7676-066-0, s. 12

ponižujícím zacházení nebo trestání, vycházející z Charty OSN, Všeobecné deklarace lidských práv a Mezinárodního paktu o občanských a politických právech. Úmluvu podepsalo mnoho států, včetně Československa, které se k ní připojilo v roce 1988. Tímto aktem byl jasně stanoven princip humanizace zacházení se všemi lidskými jedinci.¹² Zajímavostí je, že i když soudy v USA odsuzují různé formy krutého a nelidského zacházení, dosud neratifikovaly žádnou úmluvu proti mučení, zřejmě proto, že si chtějí ponechat svou suverenitu. V průběhu amerických dějin se výklad zákonného postupu měnil, avšak v současnosti je zaručen Listinou práv a prosazováním zákonů, které respektují základní občanské svobody.¹³

1.3 Vývoj ochrany lidských práv v České republice

Historicky se v počátcích české státnosti uplatňovalo obyčejové právo a trest smrti byl běžným postihem, doprovázeným tzv. božími soudy. Předhusitský čas již znal některé formy státního postihu určitých deliktů. V 13. století vznikly tzv. župní hrady, kde byli vězněni dlužníci, jednotlivci vyššího sociálního postavení nebo byly vykonávány tresty hladem. V 16. století se začal rozšiřovat koncept vězeňství, avšak charakter věznění byl stále ovlivňován sociálním postavením pachatele. V 17. a 18. století se ke stávajícím trestům přidaly i nucené práce, tresty majetkové a ponižující tresty, jako byl pranýř nebo cejchování. Zásadní změnu přinesl roku 1768 „Tereziánský zákoník,“ který odstranil některé kruté tresty. O dalším posunu k humanizaci trestání svědčí „Všeobecný zákoník o zločinech a trestech“ vydaný Josefem II. v roce 1787, jenž se inspiroval dílem Cesaria Beccarii, nahradil trest smrti dlouhodobými nucenými pracemi a formuloval základní principy trestního práva. Od roku 1804 byly trestné činy rozděleny na zločiny a přestupky.¹⁴

---

¹² HÁLA, Jaroslav. *Teorie a praxe vězeňství I: Prevence mimořádných událostí ve výkonu vazby*. Jihočeská univerzita. České Budějovice, 1997. ISBN 80-7040-235-0, s. 7

¹³ INCIARDI, James A. *Trestní spravedlnost: Ústavní principy trestního práva, trestního řádu a nápravné výchovy*. Praha: Victoria Publishing, 1994. ISBN 80-85605-30-9, s. 162

¹⁴ DRÁPAL, Jakub; JIŘIČKA, Václav a RASZKOVÁ, Tereza (ed.). *České vězeňství*. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). Praha: Wolters Kluwer, 2021. ISBN 978-80-7676-066-0, s. 13, 14, 15

Základním spisem českého humanizovaného vězeňství se stala publikace z roku 1852 „Vězeňství v posavadních způsobech svých“, kterou publikoval František Jan Řezáč. Řezáč je považován za reformátora českého vězeňství a školství. Vězeňský kněz a pedagog působil v České zemské trestnici v Praze, zvané Svatováclavská, již od roku 1847. Řezáč navrhoval využití pedagogických metod a dalších vědeckých disciplín k rehabilitaci vězňů a zdůrazňoval potřebu lidského zacházení s nimi. Kritizoval germanizační snahy rakouského systému školství, přičemž statistickými údaji prokázal diskriminaci žactva české národnosti a nedostačujícím počtem škol s českým vyučujícím jazykem. Nabyt přesvědčení, že je vhodnější preventivně předcházet přílivu delikventů do věznic včasnou a účinnější výchovou a vzděláním školní mládeže než později pracnou převýchovou mnohdy již nepolepšitelných dospělých vězňů. Řezáč byl v této oblasti velmi činný. Vypracoval např. výukový plán vězňů, podnikl studijní cestu po hlavních rakouských věznicích, cesty po německých, českých a moravských školních zařízeních. V těchto zařízeních sbíral a poté publikoval statistické údaje o tehdejších poměrech ve vězeňství a školství, čímž si vysloužil kritiku ze strany Rakousko-uherské monarchie.¹⁵

V oblasti vězeňství hrálo důležitou roli období vzniku samostatného československého státu v roce 1918. Z rakouské monarchie byl převzat justiční a vězeňský model a v roce 1918 byl přijat zákon č. 562/1918 Sb., o Podmínečném odsouzení a podmínečném propuštění. V roce 1931 bylo upraveno i trestní soudnictví pro mladistvé a zlepšeny podmínky výkonu trestu pro politické vězně s implementací humanizačních prvků. Progresivní systém postupně zmírňoval podmínky výkonu trestu podle míry nápravy a převýchovy odsouzených, přičemž dozor nad výkonem trestu prováděli okresní prokurátoři a úředníci ministerstva spravedlnosti. Součástí vězeňské infrastruktury byly i pracovní tábory, které převzaly některé zásady a metody z doby Rakouska-Uherska, zejména tzv. „Švýcarský systém“, spočívající v tom, že dozorcí nejen dohlíželi, ale také se podíleli na pracovních aktivitách, zejména v zemědělství. Výkon trestu tak nejen sloužil k převýchově, ale i k získání pracovních dovedností, které byly užitečné po propuštění. Dále byla věnována

---

¹⁵ Uhlík Jan. *F. J. Řezáč – reformátor vězeňství a školství 19. století*. Příloha časopisu *České vězeňství* 2/1997, s. 7, 135

pozornost postpenitenciární péči, kterou zajišťovaly různé spolky s cílem reintegrace odsouzených do společnosti. V roce 1930 se Československo stalo pořadatelem mezinárodního penologického kongresu, který posílil individualizaci výkonu trestu, prostřednictvím přijetí doporučení od penologů, pedagogů, právníků a psychologů.¹⁶

Rozvoj českého vězeňství, který sliboval pozitivní změny, byl narušen druhou světovou válkou. Během okupace vzniklo několik typů vězeňských zařízení, včetně káznic, věznic, koncentračních táborů a pracovních táborů, přičemž byl často používán trest smrti.¹⁷ Poválečné období po roce 1945 se neslo v duchu vysídlení německy mluvících jedinců. Vytvořila se nová kategorie vězňů, tzv. „vězni retribuční,“ což byli nacističtí zločinci a zrádci, kteří byli odsouzeni lidovými soudy. Byl jim zabavován majetek, vykonávali nucené práce nebo byli odsouzeni k trestu smrti.¹⁸ Poválečná odplata a retribuce, ale především likvidace omezené demokracie a nastolení totalitního režimu, zásadně změnilo podobu československého vězeňství.

Po únoru 1948 se stala mocenským nástrojem komunistická diktatura, byly odstraněny dřívější právní jistoty a kontrolní mechanismy, zaručující dodržení základních práv vyšetřovaných i vězňů a rozšířili se různé formy masové nezákonnosti. Došlo k odklonu od penitenciárního přístupu k odsouzeným a k hrubému porušování presumpce nevinu u obviněných ve vazbě. Uplatňoval se třídně politický přístup, založený na ideologických principech politické nesnášenlivosti a nenávisti Komunistické strany Československa. Rok 1953 přinesl další zásadní změnu, když vězeňství přešlo z působnosti Ministerstva spravedlnosti pod Ministerstvo národní bezpečnosti. Ochrana osobnosti vězňů nebyla legislativně zajištěna, což vedlo k uzavření vězeňství jako oborového systému bez možnosti vnějšího zásahu.¹⁹ Vydáním zákona č. 247/1948 Sb., o Zřízení táborů nucené práce, byla legalizována

---

¹⁶ BRUNOVÁ, Markéta. *Novodobý vývoj a stav vězeňství v České a Slovenské republice*. Teoretik. Praha: Leges, 2020. ISBN 978-80-7502-408-4, s. 17-24

¹⁷ DRÁPAL, Jakub; JIŘIČKA, Václav a RASZKOVÁ, Tereza (ed.). *České vězeňství*. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). Praha: Wolters Kluwer, 2021. ISBN 978-80-7676-066-0, s. 15

¹⁸ BRUNOVÁ, Markéta. *Novodobý vývoj a stav vězeňství v České a Slovenské republice*. Teoretik. Praha: Leges, 2020. ISBN 978-80-7502-408-4, s. 33

¹⁹ Příloha časopisu *České vězeňství* 3/2001. *Vězeňství ve střední Evropě v letech 1945 – 1955*. VS Praha 4 – Pankrác, s. 39, 62, 63

hromadná internace, tzv. „třídních nepřátel“ v improvizovaných vězeňských zařízeních, kam byli osoby umísťováni na základě rozhodnutí občanských komisí a nikoliv soudu. V podmínkách nedůstojných člověka vykonávali namáhavou nucenou práci. Personální a legislativní změny probíhaly pod vedením sovětských poradců, vznikla tzv. „sovětizace“. Teprve až Zákon č. 59/1965 Sb., o Výkonu trestu odnětí svobody, zrušil třídně politickou diferenciaci odsouzených a zavedl diferenciaci podle jejich kriminální narušenosti, o které rozhodoval soud. Zákon umožnil, aby ve všech nápravně výchovných ústavech pracovali vychovatelé, sociální pracovníci, pedagogové a psychologové. Tím došlo k částečnému naplňování požadavků Standardních minimálních pravidel pro zacházení s vězni, které v roce 1958 vydala Hospodářská a sociální rada OSN. V roce 1968, se vězeňství vrátilo do působnosti Ministerstva spravedlnosti. Léta 1967–1980 byla nazvána „zlatým obdobím“ poválečného českého vězeňství. Byl zřízen Výzkumný ústav penologický, pod vedením doc. PhDr. Jířího Čepeláka, Csc., který je jednou z nejdůležitějších postav české penologie. Prostřednictvím ústavu byly rozvíjeny vědy zabývající se resocializací odsouzených a vzděláváním odborných zaměstnanců. Zrušením Výzkumného ústavu penologického, tak došlo opět k zániku odborné základny českého vězeňství.²⁰

Po roce 1989, s pádem komunismu, se v České republice začaly měnit společenské poměry, což naznačovalo i zásadnější změny v oblasti vězeňství. V roce 1990 prezident Václav Havel vyhlásil široce koncipovanou amnestii, v rámci, které bylo propuštěno na svobodu více než 23 000 osob ze zhruba 31 000 vězňů. Tato amnestie vedla k rychlému zvýšení kriminality v následujících dvou letech, kdy se mnoho propuštěných jedinců znovu ocitlo ve výkonu trestu.²¹ Nové státní uspořádání a pojetí právního státu se nutně projevilo i ve vězeňském systému. V roce 1991 byla vydána první „Koncepce rozvoje vězeňství v ČR“, která se stala strategickým plánem reformy českého vězeňství s pozitivním posudkem Rady Evropy. Tato koncepce respektovala Evropská vězeňská pravidla, jež kladla důraz na represivní a zároveň rehabilitační funkci vězeňského systému a zdůrazňovala dodržování lidských

---

²⁰ Příloha časopisu České vězeňství č. 1/1998. *Koncepce rozvoje vězeňství v ČR*. Druhé nezměněné vydání, s. 2, 3

²¹ BRUNOVÁ, Markéta. *Novodobý vývoj a stav vězeňství v České a Slovenské republice*. Teoretik. Praha: Leges, 2020. ISBN 978-80-7502-408-4, s. 52, 53

práv a svobod, včetně presumpce neviných obviněných.²² Byla patrná humanizace vězeňství, uznání vězňů jako občanů s právem na důstojné zacházení a vhodné materiální podmínky. Vězeňská služba se postupně modernizovala a byl vytvořen systém penitenciární péče. Došlo také k personálním změnám příslušníků Sboru nápravné výchovy. Na základě nové koncepce byl následně přijat zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky, který transformoval Sbor nápravné výchovy na Sbor vězeňské služby, podřízený Generálnímu ředitelství VSČR spadající pod Ministerstvo spravedlnosti.²³ Postupně byla upravena legislativa týkající se výkonu vazby a trestu a formulovány nové koncepce, které se v současnosti neustále aktualizují.

1.4 Vývoj kázeňských trestů vězňů

Kázeňské tresty vězňů jsou sankce, které jsou jim udělovány za porušení vnitřních pravidel a disciplíny ve věznici či jiném zařízení. Tyto tresty mají za cíl udržovat pořádek a disciplínu v prostředí věznice a upozorňovat vězně na dodržování stanovených pravidel. Vývoj kázeňských trestů lze sledovat v kontextu změn ve vězeňském prostředí a v přístupu k trestancům. V průběhu historie se měnily nejen samotné kázeňské předpisy a pravidla, ale i způsoby jejich výkonu a důraz na rehabilitaci a resocializaci vězňů. Pro porovnání, jsou níže uvedena vybraná specifika kázeňských trestů z historických domácích řádů z let 1889 a 1951 a kázeňských trestů používaných v současnosti. Tímto srovnáním bude možné lépe porozumět vývoji vězeňství a souvisejícímu vývoji ochrany lidských práv, a také tomu, jakým směrem se tato práva vyvíjela až do současné podoby.

---

²² Příloha časopisu České vězeňství č. 1/1998. *Koncepce rozvoje vězeňství v ČR*. Druhé nezměněné vydání, s. 1

²³ BRUNOVÁ, Markéta. *Novodobý vývoj a stav vězeňství v České a Slovenské republice*. Teoretik. Praha: Leges, 2020. ISBN 978-80-7502-408-4, s. 55, 64.

1.4.1 Domácí řád pro c. k. mužskou trestnici v Praze 1889

Jako zajímavost lze uvést kázeňská trestání podle Domácího řádu pankrácké věznice z roku 1889, který poskytuje zajímavý pohled na poměry a standardy v tehdejší „c. k. mužské trestnici v Praze“ a o českém vězeňství z konce 19. století. Tresty se vykonávaly v trestnicích a soudních věznicích. Tresty za porušení domácího řádu zahrnovaly například:

- přidělení práce nepříjemné nebo těžší,
- odepření ranní polévky,
- půst o vodě a chlebě,
- tvrdé lože,
- vazba o samotě v kárné cele,
- vazba v temnici - při samovazbě nebyl nárok na návštěvy, přijímat ani odesílat dopisy, vycházky jen každý druhý den na třicet minut,
- spoutání na dobu až tří měsíců - mohlo se i prodloužit,
- řetězem připoutat k zemi či ke zdi,
- obléknout svěrací kazajku, a další.

Odměny byly přidělovány podle tří tříd, do kterých byli vězni zařazováni za dobré chování. Dopisy se mohly odesílat a dostávat v souladu s tímto zařazením, buď po měsíci, po šesti týdnech nebo po dvou měsících, i návštěvy probíhaly v těchto intervalech. Stížnost proti trestu neměla odkladný účinek.²⁴

1.4.2 Domácí řád pro vězně 1951

Podle Domácího řádu pro vězně v Litoměřické Vazební věznici z roku 1951 se vazba prováděla v soudních věznicích, zatímco trest byl vykonáván v trestních ústavech, soudních věznicích a pracovních útvarech. Stanovené kázeňské tresty zahrnovaly mimo jiné:

- uložení méně odměňované práce,
- snížení částky povolené na nákup,

---

²⁴ VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČR, Historie | Vězeňská služba České republiky (vscr.cz), *Domácí řád pro c. k. mužskou trestnici v Praze, Praha 1889*, Dostupné online z: Generální ředitelství | Vězeňská služba České republiky (vscr.cz). (cit. 2024-02-14)

- tvrdé lože dvakrát týdně, nejdéle na šest týdnů,
- samovazba po zaměstnání - a tím stanovena vycházka každý druhý den,
- snížení dávky stravy na polovinu, nejdéle na jeden měsíc.

Jako odměnu mohli odsouzení získat povolení kouřit, které jinak vyžadovalo schválení prokurátora, s maximem 10 cigaret denně, prominutí kázeňského trestu, peněžní odměnu apod. Odsouzení byli zařazováni do čtyř výhodnostních skupin, což ovlivňovalo jejich možnost odesílat a dostávat dopisy v intervalech buď čtrnácti dnů, tří týdnů, čtyř týdnů nebo po dvou měsících. Návštěvy probíhaly v podobných intervalech, s délkou od dvaceti minut až po jednu hodinu. S advokátem mohl obviněný hovořit jen za přítomnosti příslušníka sboru. Spoutání vězňů bylo dovoleno pouze v nezbytných případech a jen na nejnutnější dobu. Proti uložení trestu nebyla stížnost přípustná.²⁵

1.4.3 Kázeňské tresty v současnosti

Za kázeňský přestupek lze dle Evropských vězeňských pravidel označit pouze jednání, které představuje riziko narušení pořádku a bezpečnosti ve věznicích. V České republice je kázeňským přestupkem zaviněné narušení povinností stanovených zákonem, pořádku nebo kázně během výkonu trestu nebo vazby. Kázeňské řízení může vyústit v uložení kázeňského trestu, ale lze dosáhnout cíle i prostřednictvím výchovného pohovoru nebo napomenutím. Je zde důležité dodržovat zásadu subsidiarity. Na druhou stranu, jeden z prostředků k pozitivní motivaci odsouzených, představuje možnost udělení kázeňské odměny, což je důležitým stimulem pro odsouzeného. Zákon rovněž umožňuje zahlazení kázeňského trestu, což znamená, že se na odsouzeného nahlíží, jako by mu žádný kázeňský trest nebyl uložen. Tato možnost je pro odsouzeného významná, zejména pokud se chce ucházet o podmíněné propuštění nebo o změnu podmínek výkonu trestu.²⁶ Kázeňské odměny

²⁵ MINISTERSTVO SPRAVEDLNOSTI. *Vězeňský řád: Výnos ministra spravedlnosti ze dne 2. července 1951, vydaný podle §123 zákona č. 319/1948 Sb., O zlidovění soudnictví*. Velitelství SVS v Litoměřicích. Praha 1951

²⁶ DRÁPAL, Jakub; JIŘÍČKA, Václav a RASZKOVÁ, Tereza (ed.). *České vězeňství*. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). Praha: Wolters Kluwer, 2021. ISBN 978-80-7676-066-0, s. 115 - 118

a kázeňské tresty jsou upraveny v Zákoně č. 199/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody a v Zákoně č. 293/1993 Sb. o výkonu vazby. Výkon trestu odnětí svobody probíhá ve věznici nebo ve speciálním oddělení vazební věznice, zatímco výkon vazby se vykonává v samotné vazební věznici nebo ve speciálním oddělení věznice.

Jako kázeňský trest mohou být uložena následující opatření:

- důtka,
- snížení kapesného nejvýše o jednu třetinu až na dobu 3 kalendářních měsíců,
- zákaz přijetí jednoho balíčku v kalendářním roce,
- pokuta až do výše 5 000 Kč,
- propadnutí věci,
- umístění do uzavřeného oddílu až na 28 dnů, s výjimkou doby stanovené k plnění určených úkolů programu zacházení,
- celodenní umístění do uzavřeného oddílu až na 20 dnů,
- odnětí výhod vyplývajících z předchozí kázeňské odměny,
- umístění do samovazby až na 20 dnů - při umístění do samovazby odsouzený nepracuje, neúčastní se programu zacházení, není mu dovoleno kouřit, číst denní tisk, knihy nebo jiné publikace, kromě právnícké, vzdělávací nebo náboženské literatury, a nakupovat potraviny a věci osobní potřeby s výjimkou hygienických potřeb. Není mu dovoleno odpočívat na lůžku mimo dobu k tomu vnitřním řádem určenou.

Obviněný má zpravidla mírnější tresty a při umístění k vykonání trestu samovazby, která může být nanejvýše deset dní, má právo denně přijímat i odesílat korespondenci. Příslušník může vězně připoutat jen, na základě zákona č. 555/1992 o Vězeňské službě a justiční strážci České republiky, kdy může omezit pohyb osoby, která napadá, ohrožuje život, poškozujíc majetek nebo se pokouší o útěk, připoutáním nejdéle na 2 hodiny. Omezení musí být ukončeno, když hrozba skončí.

Odměnami mohou být:

- pochvala,

- mimořádné zvýšení doby trvání návštěv během jednoho kalendářního měsíce až na 5 hodin,
- povolení jednorázového nákupu potravin a věcí osobní potřeby odsouzenému, který jinak tyto nákupy nemůže provádět,
- zvýšení kapesného nejvýše o jednu třetinu až na dobu 3 kalendářních měsíců,
- věcná nebo peněžitá odměna až do výše 1 000 Kč,
- rozšíření osobního volna na sportovní, kulturní nebo jiné zájmové aktivity až na dobu 1 měsíce,
- povolení opustit věznici až na 24 hodin v souvislosti s návštěvou nebo s programem zacházení,
- přerušování výkonu trestu.

Proti uložení kázeňského trestu je možné se bránit prostřednictvím opravného prostředku, kterým je stížnost. Následně je možné využít soudní přezkum.²⁷

Při srovnání s dřívějším obdobím jsou kázeňské tresty v současnosti mnohem humánnější. Například vězni mohou kouřit na celách nebo na místech vyhrazených k tomuto účelu, což jim umožňuje kouřit prakticky kdykoliv. Při návštěvě advokáta není přítomnost příslušníka vězeňské služby možná. V případě kázeňského trestu samovazby má odsouzený nárok na vycházku každý den. Dávky jídla se nikdy nesnižují. Tvrdé lože není používáno. Korespondence může být přijímána i odesílána denně, bez omezení počtu.

1.5 Trestání v současnosti obecně

S vývojem ochrany lidských práv se během historie měnila i podoba trestů, za které byly osoby odsuzovány k výkonu trestu odnětí svobody. Trest odnětí svobody začal být využíván jako hlavní forma trestu na konci osmnáctého století, což bylo dáno snahou humanizovat trestní právo a nahradit předchozí preference tělesných trestů a trestů smrti. Po zrušení trestu smrti se trest odnětí

²⁷ DRÁPAL, Jakub; JIŘIČKA, Václav a RASZKOVÁ, Tereza (ed.). *České vězeňství*. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). Praha: Wolters Kluwer, 2021. ISBN 978-80-7676-066-0, s. 117

svobody stal nejpřísnějším trestem, který může stát udělit. Základní úkoly trestního řízení vyplývají z obecných úkolů soudů a státního zastupitelství.²⁸

V Listině základních práv a svobod (2/1993 Sb., dále jen Listina), kterou je Česká republika vázána, je uvedeno, že pouze zákon stanoví, které jednání je trestným činem, a jaký trest lze za jeho spáchání uložit. Zákonem se rozumí nejen vlastní trestní zákon, ale i všechny další speciální zákony upravující trestné činy a odpovědnosti za ně. Nedílnou součástí spojenou s trestní politikou státu tak značnou mírou představuje i vězeňství. Česká republika se jako demokratický právní stát řídí mezinárodními závazky, respektuje lidská práva a svobody a snaží se chránit společnost před pachateli trestných činů.²⁹

V současnosti je trestání vnímáno jako základní prvek právního státu, sloužící k zachování právního řádu, ochraně společnosti a napravení porušení zákonů. Jedná se, na rozdíl od historie, o záruku prosazování spravedlnosti a rovnosti před zákonem, přičemž tresty jsou stanoveny a vyměřovány soudy na základě platných právních předpisů a zásad spravedlnosti. V právním kontextu se výkon trestu označuje jako sankce nebo opatření, které je uvaleno na osobu, která spáchala trestný čin, jako reakce na porušení právních norem a společenských pravidel. Trest má několik funkcí a účelů. Účel trestu se týká cílů a funkcí, které má trest plnit v rámci trestního práva. Jedná se o základní principy a hodnoty, které jsou zakotveny v právních předpisech a které tvoří základ pro stanovení a výkon trestu. Účel trestu je různorodý a může zahrnovat aspekty, jako například:

- **Prevence:** Trest má sloužit jako prostředek k prevenci budoucího spáchání trestných činů tím, že potenciálním pachatelům představuje odstrašující faktor
- **Odplata:** Trest může sloužit jako forma odplaty za spáchání trestného činu a jako vyvážení mezi společenskou spravedlností a zločinem
- **Rehabilitace:** Trest může být zaměřen na rehabilitaci pachatele a jeho reintegraci do společnosti, aby se zabránilo opakování trestné činnosti

---

²⁸ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 9. vydání. Praha: Leges, 2022. ISBN 978-80-7502-637-8, s. 613

²⁹ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 9. vydání. Praha: Leges, 2022. ISBN 978-80-7502-637-8, s. 17

- **Ochrana společnosti:** Trest může sloužit k ochraně společnosti před jedinci, kteří by mohli ohrožovat bezpečnost a veřejný pořádek
- **Vyhledání pravdy:** Trestní řízení a ukládání trestů mohou sloužit k vyhledání pravdy ohledně spáchání trestného činu a k dosažení spravedlnosti

Systém trestních sankcí v České republice zahrnuje tresty a ochranná opatření. Trestní sankce se uplatňují pouze v případě, že mírnější opatření nejsou postačující k ochraně společnosti, což vyplývá ze zásady subsidiarity trestní represe. Trest je definován jako prostředek státního donucení, který může být uložen pouze osobě za spáchání trestného činu a výhradně soudem.³⁰

Trestní zákoník (zákon č. 40/2009 Sb.) uvádí taxativní výčet druhů trestů v §52. Za spáchané trestné činy může soud uložit tresty:

- **Odnětí svobody** – univerzální a zároveň nejpřísnější druh trestu. Je zásahem do osobní svobody, řady občanských práv a svobod člověka. Trest může být stanoven nejvýše na dvacet let.
- **Výjimečný trest** – zvláštní typ trestu odnětí svobody, v délce trvání nad 20 do 30 let, nebo doživotí, za zvláště závažný zločin.

K nepodmíněnému trestu odnětí svobody mohou být ukládány tresty, tzv. alternativní tresty, jenž zahrnují:

- **Obecně prospěšné práce** – odsouzený je povinen vykonat osobně, bezplatně a ve svém volném čase. Neodpracované hodiny se přepočítají na dny odnětí svobody.
- **Domácí vězení** – je specifickou alternativou k nepodmíněnému trestu odnětí svobody, kdy odsouzený vykonává trest v domácím prostředí, má stanovený čas, kdy může opustit domov kvůli zaměstnání, lékařskému ošetření, či zajištění dětí apod.
- **Podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody**
- **Podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem** - pod dohledem Probační a mediační služby vykonává stanovené úkoly.
- **Peněžitý trest**

---

³⁰ Tamtéž, s. 75, 105

- **Další tresty:** propadnutí majetku, propadnutí věci, zákaz činnosti, zákaz držení a chovu zvířat, zákaz pobytu, zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, ztrátu čestných titulů nebo vyznamenání, ztrátu vojenské hodnosti, vyhoštění.

Kromě trestů existují i ochranná opatření, která mohou být uvalena nejen na pachatele trestných činů, ale i na osoby nepodléhající trestní odpovědnosti, jako je **ochranné léčení** nebo **zabrání majetku**. Tato opatření jsou vymezena v §98 Trestního zákona.³¹

Z výše uvedeného nelze přehlédnout, jaký pokrok napříč historií byl vytvořen v systému ochrany lidských práv z hlediska trestání a výkonu trestů odnětí svobody. Zásadní je pozorovat vývoj od preferovaných tělesných trestů a trestů smrti k dnešnímu důrazu na humanistické principy. Humanitární snahy jsou zřetelné a nepřehlédnutelné. Tento vývoj svědčí o postupném posunu směrem k respektování důstojnosti a práv jednotlivce i v prostředí věznic a je důležitým tématem pro další zkoumání a diskuzi v oblasti trestního práva a lidských práv.

---

³¹ MINISTERSTVO SPRAVEDLNOSTI ČR. *Koncepce vězeňství do roku 2025*, online, Vězeňská služba České republiky. [cit. 2024-02-16]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/>, s. 3

2. Zakotvení lidských práv v právním řádu České republiky

Podstatou výkonu trestu odnětí svobody je výrazné omezení jedné ze základních lidských svobod, a to osobní svobody. Jelikož jde o zásah do svobody jednotlivce ze strany státní moci, právní řád stanovuje velmi striktní podmínky. V evropském kontextu byla druhá polovina 20. století klíčová pro dnešní podobu pravidel vězeňství. V té době se většina států spojila v mezinárodních organizacích, které si kladou za cíl garanci základních práv vězňů v evropských věznicích. Osoby vězněné v evropských státech tak mají mimořádnou možnost domoci se svých základních práv z historického i komparativního hlediska. Na dodržování práv vězňů dohlíží Evropský soud pro lidská práva se sídlem ve Štrasburku, vnitrostátní soudy, zákonné a podzákonné předpisy. V této části budou představeny nejdůležitější právní normy, kterými je výkon trestu odnětí svobody regulován.³²

2.1 Vymezení pojmů

Je nezbytné nejprve definovat pojmy jako lidská práva a osobní svoboda jednotlivce. Lidská práva představují základní soubor nesporných a nezcizitelných práv, která náleží každému jednotlivci už pouze pro jeho lidskou podstatu. Na druhou stranu, osobní svoboda se zaměřuje na individuální autonomii a nezávislost jednotlivce, která mu umožňuje jednat a rozhodovat nezávisle na vnějších omezeních či zásazích. Tato kapitola si klade za cíl podrobněji popsat tyto významné pojmy, jejich definice, vztahy a významy v kontextu práva a společnosti.

2.1.1 Lidská práva

Lidská práva jsou obvykle chápána jako práva a oprávnění jednotlivce. Nejdříve je vhodné vymežit pojmy *lidská práva* a *základní práva*.

---

³² DRÁPAL, Jakub; JIŘIČKA, Václav a RASZKOVÁ, Tereza (ed.). *České vězeňství*. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). Praha: Wolters Kluwer, 2021. ISBN 978-80-7676-066-0, s. 379, 380

Lidská práva - jsou univerzální, nezadatelná, nezcizitelná, nezrušitelná a nepromlčitelná práva, která jsou přirozená všem lidem pouze z důvodu jejich lidské existence. Tato práva jsou založena na principu lidské důstojnosti a jsou chráněna mezinárodním právem. Jedná se o základní a nezbytné nároky, které by měly být garantovány každému jednotlivci bez ohledu na jeho rasu, barvu pleti, pohlaví, jazyk, náboženství, politické nebo jiné názory, národnost, sociální nebo ekonomické postavení, postavení v rodině nebo jiné okolnosti. Lidská práva zahrnují právo na život, svobodu a bezpečnost osob, právo na svobodu projevu a názoru, právo na spravedlivý proces, právo na práci, právo na vzdělání a mnoho dalších. Tato práva vyplývají ze samotné podstaty jednotlivce jako lidské bytosti. V této souvislosti se hovoří o univerzalitě lidských práv, jejich přirozenoprávním původu a antidiskriminačním základě.³³

Základní práva - jsou užívána ve dvojím významu. Za prvé jako jádro lidských práv, což jsou klasické svobody, jež jsou vlastní samotné důstojnosti člověka. Za druhé podle pramenů jejich zakotvení. V tomto smyslu se můžeme setkat s pojmem základních práv jako ústavně zaručených práv a svobod, nebo naopak ve spojitosti s jejich regulací na mezinárodní úrovni, tedy jako lidských práv a svobod, která jsou zakotvena v mezinárodních smlouvách a dalších normách mezinárodního práva. V Listině existuje určitá nejednoznačnost, kdy se používá jak pojem základních práv, tak pojem lidských práv. Při vzniku Listiny byl pojem základních práv užíván v kontextu těch lidských práv, která jsou považována za zásadní a tudíž hodna ústavní ochrany. Pojem základní lidská práva jsou pak podmnožinou těchto práv, která se vztahují k jednotlivci jako individu a odlišují se od práv kolektivních. V každém případě teorie lidských práv označuje za základní práva ta lidská práva, která mají hierarchicky vyšší prioritu než ostatní práva. Z textu tedy vyplývá, že při porovnání termínů lidská práva a základní práva lze jednoznačně dospět k závěru, že pojem lidských práv je extenzivnější než pojem základních práv.³⁴

Občanská práva - je třeba též upozornit na rozdíl mezi *lidskými právy* a *občanskými právy*. Tato rozlišení obvykle spočívají v tom, jestli jsou tato práva

---

³³ ŠIŠKOVÁ, Naděžda. *Lidskoprávní mechanismy na úrovni EU a otázky související*. Praha: Wolters Kluwer, 2021. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7598-623-8, s. 25, 26

³⁴ Tamtéž, s. 27

spojena se státem. Lidská práva jsou typicky vnímána jako práva všech lidí bez ohledu na stát, ve kterém žijí. Na druhou stranu, občanská práva jsou práva a svobody, které vycházejí z toho, že jedinec je občanem konkrétního státu. Občanská práva poskytují jednotlivcům svobodu a ochranu před zásahy státu do jejich osobního života a majetku. Sem patří práva jako právo na soukromí, svobodu projevu, svobodu shromažďování a sdružování. V souvislosti s občanskými právy se také objevuje otázka rozlišení subjektivních oprávnění podle jejich obsahu na práva a svobody. Zde jsou svobody považovány za součást lidských práv, na které je kladen důraz na poskytování záruk a garancí ze strany státu. Pro správné pochopení termínu svobody je důležité uvést, že prvky garantování a upravování svobod ze strany státu, nejsou jedinými charakteristikami tohoto pojmu. Nicméně po shrnutí všech výše uvedených charakteristických znaků nelze popřít, že rozdíl mezi právy a svobodami je někdy těžko rozeznatelný a často se jedná o ustálenou terminologickou zvyklost.³⁵

Subjekty základních lidských práv a svobod jsou nositelé oprávnění obsažených v těchto právech. Nejširším nositelem základních práv a svobod je člověk. Listina vyjadřuje tento fakt v pojmech jako „každý“ nebo „nikdo“, zejména v souvislosti s právy spojenými s osobní existencí člověka. Subjekty těchto práv jsou všechny osoby, které se nacházejí na území České republiky a podléhají pravomoci orgánů, jejichž rozhodnutí je přičitatelné České republice. Některá práva mohou být vyhrazena pouze občanům státu, obvykle politická nebo sociální práva. Výjimečně mohou být některá práva vyhrazena pouze cizincům, jako například právo na azyl.³⁶

2.1.2 Osobní svoboda

Pojem osobní svoboda se vyskytuje v převážné většině moderních lidskoprávních dokumentů. Označuje jednu z dílčích složek obecného konceptu lidské svobody, a to konkrétně svobodu fyzickou, tedy možnost jednotlivce jednat v prostoru s ohledem na svou fyzickou existenci podle svého vlastního

---

³⁵ Tamtéž, s. 28, 29

³⁶ PEZL, Tomáš a Monika FOREJTOVÁ. *Praktikum ústavního práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství: Aleš Čeněk, 2023. Praktikum. ISBN 978-80-7380-883-9, s. 167

uvážení, bez bezprostředních překážek. Tento pojem zahrnuje i další aspekty lidské svobody, jako je svoboda myšlení, svědomí, náboženského vyznání, domovní svoboda, svoboda pohybu, svoboda projevu a další. Lidská svoboda je těsně spojena s vnitřním duševním světem jednotlivce. Osobní svoboda je sférou, na kterou se vztahují zásahy veřejné moci nebo jiných jednotlivců, které jsou v rámci demokratického právního státu pevně regulovány Ústavou. I když tyto zásahy mohou být v souladu s Ústavou, mají vždy závažné dopady na život jednotlivce v různých sférách, jako například ekonomické, sociální, politické i právní. Ústava vyjadřuje důležitost osobní svobody v článku 8 Listiny, kde stanoví, že osobní svoboda je zaručena a že nikdo nesmí být stíhán nebo zbaven svobody jinak, než z důvodů a způsobem, který stanoví zákon.³⁷

Osobní svobodu nelze chápat izolovaně, úzce souvisí s některými dalšími základními právy a souvisejícími principy. Zvláště důležitou roli hraje lidská důstojnost, která představuje základní hodnotové východisko demokratického právního státu. Ten je postaven na principu, že středem ústavního pořádku je jednatel s jeho ústavně garantovanými právy. Toto pojetí zdůrazňuje, že každý jednatel je subjektem s lidskými právy a nikoli pouze objektem, o jehož svobodě by mohlo být rozhodováno svévolně. Ústavní soud uplatňuje teorii objektu zejména v kontextu ochrany lidské důstojnosti. Podle této teorie dochází k porušení lidské důstojnosti, když státní moc zachází s jednatelcem pouze jako s objektem, který je redukován na pouhý prostředek a ztrácí svou jedinečnost. Extrémní formou takového porušení je mučení či kruté, nelidské a ponižující zacházení, což představuje hraniční případ negace lidské důstojnosti v situaci zásahu do osobní svobody.³⁸

Blízký funkční vztah se vytváří mezi osobní svobodou a svobodou pohybu, které chrání stejný objekt, totiž fyzickou svobodu jednatelce. Rozdíl spočívá v tom, že svoboda pohybu zaručuje fyzickou svobodu jednatelce v širším prostoru, jako je například území státu, zatímco osobní svoboda se zaměřuje na jádro této svobody v bezprostředně daném prostoru. Evropský soud

---

³⁷ HOFMANNOVÁ, Helena; ŘEPA, Karel a OTÝPKOVÁ, Laura. *Lidská práva za mřížemi: ústavněprávní aspekty omezování osobní svobody*. Praha: Auditorium, 2021. ISBN 978-80-87284-87-2, s. 14, 15, 18

³⁸ Tamtéž, s. 19, 20

pro lidská práva uvádí, že rozdíl mezi zbavením a omezením svobody spočívá v intenzitě zásahu.³⁹

Vztah osobní svobody k ostatním lidským právům lze rozlišit do dvou kategorií. První kategorie zahrnuje základní práva, která mají nepřímou souvislost se zásahem do osobní svobody a mohou být samotným zásahem dotčena. Tato práva představují vždy velmi závažný zásah do postavení jednotlivce. Patří sem právo na ochranu soukromého a rodinného života, nedotknutelnost osobní integrity a soukromí, právo svobodně vyjadřovat své náboženské přesvědčení nebo právo na svobodné shromažďování. Druhá kategorie základních práv zahrnuje práva, která jsou realizovatelná v souladu se zásahem do osobní svobody a garantují jednotlivci prostředky ochrany proti takovému zásahu. Sem patří zejména právo na spravedlivý soudní proces, stejně jako práva specifická pro ochranu osobní svobody, jako je například právo na soudní přezkum a právo být seznámen s důvody obvinění.⁴⁰

2.2 Ústavní pořádek

Ústavním pořádkem České republiky se rozumí soubor právních norem nejvyšší právní síly, jako je Ústava České republiky, Listina základních práv a svobod a ústavní zákony přijaté v souladu s touto Ústavou. Tyto dokumenty společně tvoří základní rámec pro fungování českého státního zřízení a zajišťují ochranu základních práv a svobod občanů. Kromě nich jsou součástí ústavního pořádku ratifikované mezinárodní smlouvy, které Česká republika přijala a zavázala se jimi.

2.2.1 Ústava České republiky

Ústava České republiky, zákon č. 1/1993 Sb., (dále jen Ústava) je nejvyšším právním dokumentem, který stanovuje základní principy a hodnoty státního zřízení České republiky. Byla přijata dne 16. prosince 1992 a nabyla účinnosti 1. ledna 1993. Ústava definuje politický systém, strukturu státní správy

---

³⁹ Tamtéž, s. 20

⁴⁰ Tamtéž

a základní práva a svobody občanů. Je polycentrická, což znamená, že je složena z více právních předpisů, které mají stejnou právní sílu.⁴¹ Ústava se skládá z úvodní preambule, osmi hlav a 113 článků. Obsahem hlav jsou základní ustanovení, která mimo jiné stanovují, že Česká republika je svrchovaný, jednotný a demokratický právní stát založený na úctě k právům a svobodám člověka a občana. Jednotlivé hlavy dále ustavují moc zákonodárnou, výkonnou a soudní. Zahrnují vytvoření Nejvyššího kontrolního úřadu, který vykonává kontrolu hospodaření se státním majetkem a plnění státního rozpočtu, a České národní banky, která je ústřední bankou státu s hlavním cílem péče o cenovou stabilitu. Dále se věnuje institutu územní samosprávy, která stanovuje pravomoci obcí a jejich správu. Ústava může být měněna pouze ústavními zákony, které musí projít schvalovacím procesem v Parlamentu České republiky a následně schválením prezidentem. Je základním právním dokumentem, který garantuje stabilitu, právní jistotu a demokratický vývoj České republiky.

2.2.2 Listina základních práv a svobod

Listina základních práv a svobod, č. 2/1993 Sb., (dále jen Listina) je nedílnou součástí ústavního pořádku České republiky a představuje důležitý katalog lidských práv obsažených v samostatném právním dokumentu. Jejím vznikem byla snaha tehdejšího Československa o přistoupení k Radě Evropy, ke kterému došlo dne 30. června 1993. Listina je přímo zakotvena v Ústavě ČR na dvou místech, a to v článku 3 a v článku 112 odstavci 1. Ústavy.⁴² Obsah Listiny se zaměřuje na různorodá práva a svobody občanů, jako je právo na život, právo na osobní svobodu a nedotknutelnost soukromí, právo na svobodu projevu, shromažďování a sdružování, právo na soudní ochranu, právo na rovnost před zákonem a nediskriminaci, práva v trestním řízení, právo na svobodu vyznání a náboženského vyznání a další. Účelem Listiny je chránit a zajišťovat individuální práva a svobody občanů České republiky a poskytovat jim náležitou ochranu před případnými zásahy ze strany státní moci či jiných subjektů.

---

⁴¹ PEZL, Tomáš a Monika FOREJTOVÁ. *Praktikum ústavního práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2023. Praktikum. ISBN 978-80-7380-883-9, s. 34, 35

⁴² Tamtéž s. 36

2.3 Mezinárodní prameny

Mezinárodní prameny jsou vyhlášené smlouvy, ke kterým dal souhlas Parlament a Česká republika je jimi vázána, jsou nedílnou součástí právního řádu. Pokud mezinárodní smlouva stanoví jiné podmínky nebo ustanovení než vnitrostátní zákony, upřednostňuje se mezinárodní smlouva. Tento princip je obsažen v Ústavě. Vnitrostátní právo a mezinárodní právo jsou dva odlišné právní systémy, které se často vzájemně prolínají. Tento vztah je vždy upraven na úrovni jednotlivých států, které jsou považovány za primární subjekty mezinárodního práva. Mezinárodní smlouvy jsou uzavírány jménem států a inkorporovány do jejich právního systému podle pravidel stanovených v jejich ústavním pořádku. Mezinárodní smlouvy o lidských právech a svobodách mají zvláštní význam a jsou zmiňovány v článku 10 Ústavy ČR.⁴³ Existuje mnoho mezinárodních smluv, ale tato práce se zaměřuje pouze na vybrané, zejména na ty, které se zabývají ochranou lidských práv.

2.3.1 Všeobecná deklarace lidských práv OSN

Přijata v roce 1948, přinesla první komplexní katalog lidských práv na mezinárodní úrovni. Jedná se o právně nezávazný dokument, který má přesto nezpochybnitelný význam. Inspiroval mnoho současných úmluv o lidských právech a dodnes zůstává důležitým základem, pro mezinárodní snahy o ochranu lidských práv.⁴⁴

2.3.2 Mezinárodní pakt o občanských a politických právech

Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (ICCPR) a Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech (ICESCR), jsou dva důležité mezinárodní dokumenty v oblasti lidských práv. Byly přijaty

---

⁴³ PEZL, Tomáš a Monika FOREJTOVÁ. *Praktikum ústavního práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2023. Praktikum. ISBN 978-80-7380-883-9, s. 51, 54, 59

⁴⁴ ČERNÁ, Dagmar. *Standard lidských práv v Evropě*. Univerzita Karlova v Praze. Praha: Právnická fakulta, 2009. ISBN 978-80-87146-21-7, s. 5

v roce 1966 a jsou součástí celosvětového úsilí o ochranu a prosazování lidských práv a svobod. ICCPR se zaměřuje na občanská a politická práva, jako je právo na svobodu projevu, shromažďování a sdružování, právo na spravedlivý soudní proces, právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženství a právo na účast na politickém životě. Tento pakt poskytuje mechanismy pro monitorování dodržování těchto práv na mezinárodní úrovni. Naopak ICESCR se zabývá hospodářskými, sociálními a kulturními právy, jako je právo na práci, právo na přiměřenou mzdu, právo na vzdělání, zdraví a právo na životní úroveň odpovídající lidské důstojnosti. Tento pakt se zaměřuje na zajištění sociální spravedlnosti a ekonomické stability v mezinárodním kontextu.

2.3.3 Evropská úmluva o ochraně lidských práv

Byla uzavřena na půdě Rady Evropy v roce 1950. Tato úmluva je zásadním mezinárodním dokumentem, který zaručuje širokou škálu základních lidských práv a svobod. Tato práva zahrnují občanská a politická práva, jako je právo na svobodu projevu, právo na spravedlivý soudní proces, právo na život a zákaz mučení. Dále je rozšiřována prostřednictvím dodatkových protokolů, které upřesňují a rozšiřují obsah úmluvy o další práva a závazky. Na dodržování této úmluvy a jejích protokolů dohlíží Evropský soud pro lidská práva, který je orgánem Rady Evropy.⁴⁵ Je důležité poznamenat, že Evropská úmluva o lidských právech tvoří uzavřený systém, který je přístupný pouze členům Rady Evropy. Tato úmluva je důležitým nástrojem pro ochranu lidských práv a svobod v evropském regionu a poskytuje občanům možnost obrátit se na mezinárodní soudní instanci v případě porušení jejich práv na vnitrostátní úrovni. Česká republika přistoupila k Evropské úmluvě o lidských právech dne 18. března 1992. Tento krok byl v souladu s politikou otevřenosti a demokratizace, kterou Česká republika sledovala po pádu komunistického režimu v roce 1989. Přistoupení k Úmluvě bylo jedním z kroků směrem k integraci do evropských struktur

---

⁴⁵ PEZL, Tomáš a Monika FOREJTOVÁ. *Praktikum ústavního práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2023. Praktikum. ISBN 978-80-7380-883-9, s. 160

a zároveň vyjádřením závazku k dodržování základních principů lidských práv a demokracie.⁴⁶

2.3.4 Judikatura Evropského soudu pro lidská práva

Je významným zdrojem pro interpretaci řady základních lidských práv.⁴⁷ Sídlo tohoto soudu je ve Štrasburku a zaměřuje se na detailní regulaci podstatných aspektů fungování vězeňství.⁴⁸ Jeho judikatorní přístup se soustřeďuje na zajištění spravedlivého procesu a komplexní ochranu práv jednotlivců zasažených trestním řízením.⁴⁹ Působí v rámci organizace Rady Evropy a jeho poslání spočívá v poskytování ochrany těm právům jednotlivce, která mu jsou zaručena Evropskou úmluvou o lidských právech.⁵⁰

2.3.5 Úmluva proti mučení OSN

Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání, je mezinárodní právní nástroj, který byl přijat na půdě OSN v roce 1984. Pro Československou socialistickou republiku vstoupila v platnost roku 1988. Cílem této Úmluvy je zakázat a potlačit mučení a jiné formy nelidského nebo ponižujícího zacházení vůči lidem. Úmluva definuje mučení jako jakékoli jednání, které způsobuje těžké utrpení nebo bolest tělesnou či duševní osobě, a to spáchané státními příslušníky, na jejich příkaz či s jejich souhlasem. Hlavní ustanovení Úmluvy proti mučení zahrnují zákaz mučení, zákaz nelidského nebo ponižujícího zacházení, povinnost států přijmout účinná opatření k prevenci mučení, vyšetření a potrestání těch, kdo se takových činů

---

⁴⁶ ČERNÁ, Dagmar. *Standard lidských práv v Evropě*. Univerzita Karlova v Praze. Praha: Právnická fakulta, 2009. ISBN 978-80-87146-21-7, s. 21

⁴⁷ PEZL, Tomáš a Monika FOREJTOVÁ. *Praktikum ústavního práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2023. Praktikum. ISBN 978-80-7380-883-9, s. 160

⁴⁸ DRÁPAL, Jakub; JIŘIČKA, Václav a RASZKOVÁ, Tereza (ed.). *České vězeňství*. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). Praha: Wolters Kluwer, 2021. ISBN 978-80-7676-066-0, s. 379

⁴⁹ JELÍNEK, Jiří. *Ochrana základních práv a svobod v trestním řízení*. Praha: Leges, 2020. Teoretik. ISBN 978-80-7502-444-2, s. 18

⁵⁰ DRÁPAL, Jakub; JIŘIČKA, Václav a RASZKOVÁ, Tereza (ed.). *České vězeňství*. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). Praha: Wolters Kluwer, 2021. ISBN 978-80-7676-066-0, s. 386

dopustí, a ochranu obětí mučení. Úmluva je doprovázena vytvořením Výboru pro prevenci mučení (CAT), který má za úkol provádět pravidelné inspekce v místech, kde jsou lidé omezeni na svobodě. Na základě přezkumu stížností a pravidelných zpráv od států Výbor vydává zprávy a doporučení, která mohou obsahovat konkrétní kroky, jež mají členské státy podniknout k zabránění mučení a nelidského zacházení.⁵¹

2.3.6 Evropská úmluva proti mučení

Evropská úmluva o zabránění mučení a nelidskému nebo ponižujícímu zacházení či trestání, je specifickou smlouvou v rámci Rady Evropy, přijatou v roce 1987. Jejím hlavním cílem je zakázat a potlačit mučení a nelidské nebo ponižující zacházení v evropském regionu. Úmluva sleduje ochranu lidských práv v evropském kontextu a zavazuje členské státy Rady Evropy k dodržování těchto principů. Jako kontrolní mechanismus vznikl Výbor pro prevenci mučení (CPT) který je orgánem Rady Evropy, jenž monitoruje podmínky v místech, kde jsou osoby omezeny na svobodě. Provádí pravidelné návštěvy věznic, policejních stanic, psychiatrických zařízení a dalších institucí, kde jsou lidé zadržováni či omezeni, s cílem poskytnout ochranu před mučením a nelidským nebo ponižujícím zacházením. Jeho úkolem je předcházet mučení a nelidskému zacházení v rámci členských států Rady Evropy a zajistit, aby byla dodržována lidská práva osob zadržených či omezených na svobodě.

Obě úmluvy mají podobný cíl a obsah, ale zatímco Evropská úmluva o zabránění mučení se zaměřuje na Evropu a je prováděna Evropským soudem pro lidská práva, Úmluva proti mučení OSN má globální dosah a je prováděna jinými mechanismy OSN, jako je Výbor proti mučení (CAT).⁵²

---

⁵¹ Vyhláška č. 143/1988 Sb., Vyhláška ministra zahraničních věcí o Úmluvě proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání, online. [cit. 2024-02-22]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40>

⁵² VLÁDA ČESKÉ REPUBLIKY. *Evropská úmluva o zabránění mučení a nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestání*, online. [cit. 2024-02-22]. Dostupné z: <https://vlada.gov.cz/>

2.4 Vnitrostátní právní předpisy

Vnitrostátní právní předpisy České republiky v oblasti trestního řízení a odnětí svobody jsou základním pilířem justice a upravují postupy a principy, které řídí procesy trestního stíhání a vykonávání trestů odnětí svobody. Mezi hlavní právní předpisy patří:

Trestní zákoník: zákon č. 40/2009 Sb. - stanovuje základní trestné činy a jejich trestní sazby, postupy trestního řízení a podmínky pro uložení trestů. Pokud jde o výkon trestu odnětí svobody, trestní zákoník v §56 stanovuje dva způsoby, jak jej lze vykonat: buď ve věznici s ostrahou, nebo ve věznici se zvýšenou ostrahou, což představuje tzv. vnější diferenciaci.⁵³ O umístění do jednotlivých typů věznic rozhoduje soud na základě míry nebezpečnosti odsouzeného pro společnost. Věznice s ostrahou se dále dělí do tří oddělení podle stupně zabezpečení: s nízkým, středním či vysokým stupněm zabezpečení, tzv. vnitřní diferenciaci. Umístění odsouzených do jednotlivých oddělení je prováděno na základě jejich vnějšího a vnitřního rizika.⁵⁴

Trestní řád: stanovuje procesní pravidla pro trestní řízení, včetně práv a povinností účastníků, průběhu soudního procesu a postupů od vyšetřování až po vynesení rozsudku. V §320 a následujících se věnuje procesně právním otázkám týkajících se nástupu do výkonu trestu či přerušení výkonu trestu.⁵⁵

Zákon o výkonu trestu odnětí svobody: zákon č. 169/1999 Sb. - Upřesňuje podmínky a pravidla pro vykonávání trestů odnětí svobody, včetně podmínek pobytu ve věznicích, povinností a práv vězňů. Mimo jiné v §12a a 12b stanoví vnitřní diferenciaci, podle míry rizika ohrožení bezpečnosti během výkonu trestu, s ohledem na individuální charakteristiku odsouzeného.⁵⁶

---

⁵³ DRÁPAL, Jakub; JIŘIČKA, Václav a RASZKOVÁ, Tereza (ed.). *České vězeňství*. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). Praha: Wolters Kluwer, 2021. ISBN 978-80-7676-066-0, s. 42

⁵⁴ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 9. vydání. Praha: Leges, 2022. ISBN 978-80-7502-637-8, s. 106

⁵⁵ DRÁPAL, Jakub; JIŘIČKA, Václav a RASZKOVÁ, Tereza (ed.). *České vězeňství*. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). Praha: Wolters Kluwer, 2021. ISBN 978-80-7676-066-0, s. 383

⁵⁶ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 9. vydání. Praha: Leges, 2022. ISBN 978-80-7502-637-8, s. 107

Řád výkonu trestu odnětí svobody: vyhláška č. 345/1999 Sb. - stanoví podrobná pravidla pro výkon trestu odnětí svobody v českých věznicích.

Zákon o výkonu vazby: zákon č. 293/1993 Sb. - reguluje podmínky výkonu vazby v rámci trestního řízení, stanoví práva a povinností osob ve vazbě, definuje postavení příslušníků a zaměstnanců Vězeňské služby České republiky a dalších osob zúčastněných na výkonu vazby, a upravuje dozor nad touto činností.

Řád výkonu vazby: vyhláška č. 109/1994 Sb. - stanovuje podrobná pravidla pro výkon vazby v českých věznicích. Obsahuje specifické postupy a pravidla týkající se organizace vězeňských zařízení, práv a povinností osob ve vazbě, zacházení s nimi, podmínek pobytu, poskytování služeb a dalších aspektů vazebního prostředí. Výkon vazby a výkon trestu odnětí svobody se dále řídí vnitřními řády věznic

Zákon o Vězeňské službě a justiční stráž: zákon č. 555/1992 Sb. - stanoví právní rámec pro činnost Vězeňské služby a justiční stráž v České republice, včetně povinností, pravomocí a postavení těchto orgánů v systému trestního řízení a výkonu trestu odnětí svobody.

Koncepce vězeňství do roku 2025: vychází z politických a společenských změn po roce 1989. Je zaměřena na transformaci a humanizaci vězeňství, s důrazem na spolupráci mezi ministerstvy a institucemi. Schválena vládou ČR v roce 2016, přináší systematický přístup k vězeňství, který není omezen pouze na Vězeňskou službu ČR. Tato koncepce je pravidelně aktualizována a doplňována prostřednictvím „Akčních plánů“ schválených ministrem spravedlnosti a monitorována vládou České republiky.

Tyto právní předpisy, jejichž výčet není rozhodně konečný, společně tvoří rámec pro spravedlivé a zákonné provádění trestního řízení a vykonávání trestů odnětí svobody v České republice. Jejich dodržování a správná aplikace jsou důležité pro zajištění práv a ochrany všech zúčastněných osob v trestním procesu.

3. Komparace ochrany lidských práv versus jejich omezení v souvislosti s omezením osobní svobody

Komparace lidských práv versus jejich omezení v souvislosti s omezením osobní svobody, představuje zásadní aspekt zkoumání v rámci oblasti práva a lidských práv. V souvislosti s omezením osobní svobody ukazuje na rozdíly v tom, jak jsou tato práva chápána a uplatňována v různých situacích. V pozitivním vymezení jsou lidská práva vnímána jako základní svobody a nároky, které má jedinec vůči státu a dalším institucím. Patří sem právo na život, osobní svobodu, na svobodu pohybu, projevu, právo na spravedlivý soudní proces, právo na práci a podobně. Tato práva jsou v zásadě neomezitelná a jejich dodržování je povinností státu. Naopak, negativní vymezení lidských práv se týká především zákazů a omezení, které stát může ukládat jednotlivcům. Tato omezení jsou obvykle uplatňována za účelem ochrany veřejného zájmu, bezpečnosti nebo práv ostatních osob. Například v případě zatčení a věznění může být omezena osobní svoboda jednotlivce, ale musí být v souladu s právními normami a musí být proporcionální k cíli, kterého se má dosáhnout. Komparace těchto dvou aspektů lidských práv v souvislosti s omezením osobní svobody ukazuje na jemnou rovnováhu mezi ochranou individuálních svobod a zároveň zajištěním veřejného zájmu a bezpečnosti. Je důležité, aby omezení byla aplikována pouze tam, kde je to nezbytně nutné a v souladu s principy právního státu.

3.1 Ochrana lidských práv

Ochrana lidských práv je zahrnuta v Ústavě, Listině a mezinárodních smlouvách. K ochraně před neoprávněnými zásahy do základních práv a svobod osob ze strany státních orgánů, slouží především ochrana osobnosti jako takové. Základy práv na ochranu osobnosti lze nalézt v druhé hlavě prvního oddílu Listiny. Ochrana osobnosti je poskytována v rámci ústavního, soukromoprávního a trestního práva. Je zásadní chránit především život, zdraví, soukromí a svobodu člověka. Definici osoby poskytuje Zákon č. 89/2012 Sb., občanský

zákoník, v hlavě druhé § 15 a následujících. Fyzické osoby mají právní osobnost a svéprávnost, což znamená schopnost mít práva a povinnosti a právně jednat. Osoby právnické mají pouze právní osobnost. Občanský zákoník stanoví meze uplatňování přirozených práv člověka a způsob jejich ochrany. V § 23 stanoví, že každý člověk má právní osobnost od narození až do smrti, což znamená, že je oprávněn mít práva a povinnosti. § 31 dále upřesňuje, že nezletilí jedinci jsou způsobilí k právním jednáním odpovídajícím jejich věku a rozumové vyspělosti. § 55 občanského zákoníku pak reguluje omezení svéprávnosti, což je aspekt právní subjektivity, který omezuje schopnost jednotlivce jednat v právních záležitostech v určitých situacích. Přirozená práva spojená s osobností člověka nelze zcizit ani se jich vzdát. Ochrana osobnosti a základních práv a svobod člověka je chráněna zejména ustanoveními § 81–83, která zajišťují ochranu osobnosti, života, důstojnosti, zdraví, soukromí a dalších aspektů osobní integrity.⁵⁷ Článek 5 Listiny stanoví, že každý jedinec je oprávněn mít práva, což je základní neomezitelný princip právní subjektivity, dále potvrzený Všeobecnou deklarací lidských práv čl. 6 a Mezinárodním paktem o občanských a politických právech čl. 16, které také zdůrazňují právo každého na uznání jeho právní osobnosti.

S ochranou osob úzce souvisí nedotknutelnost osob, kterou lze rozdělit na nedotknutelnost fyzickou a psychickou.

Nedotknutelnost fyzická, kterou Listina vyjadřuje jako právo na:

- právní subjektivitu,
- život,
- osobní svobodu,
- právo nebýt podroben nuceným pracím,
- právo nebýt mučen nebo podroben ponižujícímu, nelidskému nebo krutému zacházení nebo trestu,
- tělesnou integritu,
- svobodu pohybu a pobytu.

Nedotknutelnost psychická pak zahrnuje:

- právo na respektování soukromého a rodinného života,

---

⁵⁷ PEZL, Tomáš a Monika FOREJTOVÁ. *Praktikum ústavního práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2023. Praktikum. ISBN 978-80-7380-883-9, s. 154

- právo na ochranu před neoprávněným shromažďováním, zveřejňováním nebo jiným zneužíváním údajů o své osobě,
- právo na zachování lidské důstojnosti, osobní cti, dobré pověsti a ochranu jména,
- právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání nebo vědeckého bádání.

Trestní zákoník, zákon č. 40/2009 Sb., poskytuje ochranu základních práv a svobod každého jednotlivce. Význam těchto práv je reflektován i ve struktuře jednotlivých trestných činů, kdy část druhá tohoto zákona, již najdeme v Hlavě I., popisuje trestné činy proti životu a zdraví, další hlavy jsou řazeny analogicky k Listině. V § 168 zákoník upravuje problematiku právní subjektivity, zejména v kontextu trestních činů, jako je obchodování s lidmi. V rámci trestního práva je nezbytné zmínit ochranu před neoprávněným zbavením osobní svobody, které může být prováděno pouze ze zákonných důvodů. Nelze opomenout ani právo na spravedlivý proces, který spočívá v souboru ústavních principů, zajišťujících spravedlivý průběh řízení před soudem nebo jiným orgánem veřejné moci a respektování práv všech zúčastněných osob. Výčet těchto principů není pevně stanoven, ale je vyvíjen judikaturou Ústavního soudu a Evropského soudu pro lidská práva, na které se Ústavní soud často odkazuje ve své rozhodovací praxi. Listina zakotvuje právo na spravedlivý proces především v hlavě páté, čl. 36, a dle Úmluvy v čl. 6. Právo na spravedlivý proces a nutnost jeho dodržování sehrávají významnou úlohu v trestním řízení (čl. 8 Listiny), neboť právě v tomto rámci dochází k nejzávažnějším zásahům do ústavně zaručených práv osob.⁵⁸

3.2 Omezení lidských práv

Pravou podstatu idejí základních práv a svobod lze odvodit jednak z vymezení práv toho, co tyto normy zahrnují, ale především jasným stanovením podmínek a možností jejich omezení. Omezení lidských práv v souvislosti s omezením osobní svobody představuje situaci, kdy je stát, instituce nebo jednotlivec oprávněn nebo nucen omezit určitá práva jednotlivce ve prospěch

⁵⁸ PEZL, Tomáš a Monika FOREJTOVÁ. *Praktikum ústavního práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství. Aleš Čeněk, 2023. Praktikum. ISBN 978-80-7380-883-9, s. 181, 183, 313

veřejného zájmu nebo ochrany práv a svobod ostatních. Tato omezení jsou obvykle stanovena zákonem a mohou být vynucena v různých situacích, jako je zachování veřejného pořádku, bezpečnosti, ochrany zdraví nebo ochrany práv ostatních jednotlivců. Základní lidská práva a svobody mohou být omezena různými způsoby. Možnosti omezení práv uvedených v Listině lze rozdělit do tří skupin: podmíněná, absolutní a práva, která jsou plně v pravomoci zákonodárce: **Podmíněná práva** jsou ta, na jejichž existenci je Listina vázána určitými podmínkami, a proto lze jejich omezení připustit. Obecné podmínky pro omezení jsou stanoveny v článku 4 Listiny, kde se uvádí, že tato práva mohou být omezena pouze zákonem za podmínek uvedených v Listině, samo zmocnění v zákoně, v předpisu nižší právní síly nestačí. Zákonná omezení nesmí mít diskriminační charakter a musí platit stejně pro všechny případy, které splňují stanovené podmínky. Při omezení základního práva nebo svobody musí být zachována podstata tohoto práva, a zákonná omezení nesmí být zneužívána k jiným účelům, než pro které byla stanovena. Jako specifické podmínky lze u jednotlivých práv uvést například ochranu veřejného pořádku, zdraví apod. **Absolutní práva** jsou ta, k jejichž existenci Listina neváže na žádné podmínky, a tudíž jejich omezení není přípustitelné. Sem patří právo nebýt mučen, právo nebýt odsouzen k trestu smrti, svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání.

Práva v pravomoci zákonodárce jsou ta, která se uplatňují pouze tehdy, jsou-li prováděna zákonem a v mezích stanovených tímto zákonem. Sem spadají některá hospodářská, sociální a kulturní práva, která jsou uvedena v článku 41 odst. 1 Listiny.

K omezování základních práv dochází také při jejich vzájemné kolizi. V takovém případě je nezbytné stanovit podmínky, za jejichž splnění má jedno ze základních práv prioritu před druhým. Možnosti omezení osobní svobody jsou v platném právu zahrnuty jak v trestněprávní rovině, například v rámci vzetí do vazby nebo výkonu trestu odnětí svobody, tak i v občanskoprávní rovině, jako je případ umístění do zdravotnického zařízení bez souhlasu umístěné osoby. Tyto zásahy směřující proti osobní svobodě, mohou být prováděny pouze ze zákonných důvodů a v souladu se zákonem. Pro vnitrostátní praxi je klíčová správná aplikace článku 5 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod,

kde jsou specifikovány podmínky, za kterých lze člověka zbavit osobní svobody.⁵⁹

3.3 Kontrolní mechanismy

V prostředí, kde je osobní svoboda omezena, je nezbytné, aby existovaly kontrolní mechanismy, které zajistí, že zacházení s omezenými osobami bude v souladu s jejich právy. Kontrolní mechanismy vězeňského prostředí v České republice jsou určeny k dohledu nad dodržováním práv vězňů, předpisů a standardů a slouží jako zpětná vazba pro zlepšení podmínek ve věznicích. Podle Evropských vězeňských pravidel je pravidelná státní inspekce a nezávislé kontroly ve všech věznicích povinností. Kontrolní orgány jsou rozděleny do několika kategorií. Vnitřní kontrola je prováděna orgány Vězeňské služby, zatímco vnější kontrola je svěřena nezávislým subjektům, včetně národních a mezinárodních lidskoprávních organizací. Dále lze rozlišovat mezi přímou kontrolou, kterou vykonává například státní zastupitelství, a nepřímou kontrolou, jako je vliv poradních orgánů vlády nebo Poslanecké sněmovny na trestní politiku v souvislosti s vězeňstvím, nebo vliv soudní judikatury na výkon vězeňství. Kontrolní orgány se také odlišují podle jejich zaměření. Nejkomplexnější kontrolní činnost mají orgány jako Vězeňská služba, Ministerstvo spravedlnosti, Státní zastupitelství, Veřejný ochránce práv a Evropský výbor pro zabránění mučení (CPT). Nelze opomenout ani Generální inspekci bezpečnostních sborů (GIBS), která monitoruje dodržování právních předpisů příslušníky a zaměstnanci vězeňské služby a jejich plnění pracovních povinností. Podobně se zaměřuje i kontrolní činnost stavovských organizací, jako je například Česká lékařská komora. Nicméně v tomto textu bude zaměřeno hlavně na významné aktéry přímé kontroly věznic.⁶⁰

---

⁵⁹ PEZL, Tomáš a Monika FOREJTOVÁ. *Praktikum ústavního práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2023. Praktikum. ISBN 978-80-7380-883-9, s. 168, 169, 182

⁶⁰ DRÁPAL, Jakub; JIŘIČKA, Václav a RASZKOVÁ, Tereza (ed.). *České vězeňství*. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). Praha: Wolters Kluwer, 2021. ISBN 978-80-7676-066-0, s. 369, 372

3.3.1 Vnitřní kontrola ve věznicích

Oddělení prevence a stížností je klíčovým orgánem vnitřní kontroly ve věznicích, zřízeným v souladu se Zákonem č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážní České republiky. Jeho hlavním posláním je udržovat komunikaci mezi vězni a vedením věznice a umožňovat vězňům vyjádřit své obavy, připomínky a stížnosti, ohledně podmínek a zacházení vězeňského personálu. Toto oddělení má za úkol systematicky zpracovávat stížnosti a námítky vězňů, provádět vyšetřování případných porušení vězeňských předpisů či lidských práv a přijímat opatření k jejich řešení. Dále má právo zasahovat v rámci řízení o trestných činech spáchaných osobami ve výkonu vazby, trestu odnětí svobody a zabezpečovací detence. Oddělení prevence a stížností může také spolupracovat s dalšími kontrolními mechanismy, včetně inspekcí a státního zastupitelství, pokud je to nezbytné pro vyřešení dané situace a zajištění dodržování práv vězňů. Jejich činnost je důležitá pro udržení transparentnosti, spravedlnosti a dodržování lidských práv ve vězeňském prostředí.⁶¹

Generální ředitel vězeňské služby je nejvyšším úředníkem z hlediska kontroly a řízení celé organizace Vězeňské služby. Jeho pravomoc zahrnuje stanovování zásad pro řešení koncepčních otázek, vydávání vnitřních předpisů a jiných řídicích aktů. Podle zákona má také pravomoc jmenovat a odvolávat ředitele věznic. Jeho hlavním úkolem je zajistit efektivní provoz všech věznic, dodržování platných předpisů a standardů a plnění stanovených cílů vězeňské politiky. Generální ředitel Vězeňské služby má hlavní roli v řízení a správě vězeňského systému a je zodpovědný za zajištění bezpečnosti, řádu a dodržování lidských práv ve věznicích.⁶²

Odbor kontroly, jako součást generálního ředitelství Vězeňské služby, má podobný rozsah působnosti jako Oddělení prevence a stížností v jednotlivých věznicích. Jeho hlavním úkolem je přímo řešit stížnosti proti řediteli dané věznice, případně vyjadřující nesouhlas s předchozím vyřízením stížnosti ředitelem. Odbor kontroly je oprávněn provádět kontroly na všech stupních řízení v objektech Vězeňské služby, a to včetně výkonu vazby, výkonu trestu odnětí

---

⁶¹ Tamtéž, s. 372, 373

⁶² Tamtéž, s. 373

svobody, zabezpečovací detence, ochrany pořádku a bezpečnosti během výkonu a správy justiční stráže.⁶³

3.3.2 Vnější kontrola ve věznicích

Ministerstvo spravedlnosti hraje důležitou roli v rámci kontroly vězeňství. Jeho úlohou je dohlížet na dodržování právních předpisů a standardů ve všech zařízeních Vězeňské služby. Má pravomoc připravovat a navrhnout právní předpisy týkající se vězeňství, včetně zákonů, nařízení a směrnic, které upravují podmínky vězeňství, práva vězňů a povinnosti personálu. Dále poskytuje metodickou podporu Vězeňské službě a vedení věznic při implementaci a dodržování platných právních předpisů. Ministerstvo provádí pravidelné kontroly Vězeňské služby a věznic, aby zajistilo dodržování právních norem a standardů. Tyto kontroly mohou zahrnovat inspekce, audit a hodnocení podmínek vězeňství a zacházení s vězni. Ministr spravedlnosti má pravomoc zřizovat a rušit vězeňská zařízení a jmenuje a odvolává generálního ředitele, který mu je odpovědný za celkovou činnost Vězeňské služby. Ministerstvo také řeší stížnosti, které jsou podány na generálního ředitele, a koordinuje spolupráci mezi Vězeňskou službou, státními orgány a dalšími institucemi zapojenými do této problematiky. Cílem je zajistit efektivní fungování a dodržování stanovených standardů ve vězeňském systému.⁶⁴

Státní zastupitelství vykonává dozor nad dodržováním právních předpisů v místech, kde je podle zákonného oprávnění omezována osobní svoboda, a to na základě Pokynu obecné povahy 10/2012.⁶⁵ Tento pokyn stanovuje postupy a povinnosti státních zástupců při dohledu nad místy, jako jsou vazební věznice, věznice, zabezpečovací detence, psychiatrické ústavy a další zařízení, kde dochází k omezení osobní svobody jednotlivců. Cílem tohoto pokynu je zajistit,

---

⁶³ Tamtéž

⁶⁴ DRÁPAL, Jakub; JIŘIČKA, Václav a RASZKOVÁ, Tereza (ed.). *České vězeňství*. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). Praha: Wolters Kluwer, 2021. ISBN 978-80-7676-066-0, s. 374

⁶⁵ NEJVYŠŠÍ STÁTNÍ ZASTUPITELSTVÍ. *10/2012 POKYN OBECNÉ POVAHY nejvyššího státního zástupce ze dne 2. 11. 2012, o výkonu dozoru nad dodržováním právních předpisů v místech, kde je podle zákonného oprávnění omezována osobní svoboda*. Online. Dostupné z: https://verejnazaloba.cz/wp-content/uploads/2020/01/POP_10-2012.pdf. [cit. 2024-02-24]

aby státní zástupci prováděli efektivní dohled a dozor nad dodržováním práv osob, které jsou v těchto zařízeních. To zahrnuje monitorování zacházení s osobami ve vazbě, zajištění jejich základních práv a dostupnost lékařské péče a dalších služeb. Pokyn také určuje postupy pro případné stížnosti a podávání návrhů na zlepšení podmínek v těchto zařízeních. Státní zástupce je mimo jiné oprávněn vydávat příkazy k zachování platných předpisů nebo k propuštění obviněného z výkonu vazby. Dozor vykonává Krajské státní zastupitelství působící v obvodu, kde se dané vězeňské zařízení nachází. Vězeňská služba je povinna neprodleně provést příkaz, proti kterému není opravný prostředek. Vězeňská služba musí neprodleně státního zástupce vyrozumět například o odmítní stravy vězněné osoby, o úmrtí, o použití donucovacích prostředků atd. Pokud státní zastupitelství získá při výkonu dozoru poznatky svědčící o mučení, krutém, nelidském, ponižujícím zacházení nebo trestání osoby ve vězeňském zařízení nebo o jiném špatném zacházení s takovou osobou (například o šikaně), zašle informaci Veřejnému ochránci práv, se kterým vytváří součinnost a uvede relevantní skutečnosti a důkazy.⁶⁶

Veřejný ochránce práv je nezávislý orgán odpovědný za ochranu lidských práv a základních svobod občanů vůči státním orgánům a dalším institucím veřejné správy. Jeho pravomoci a postavení jsou stanoveny Zákonem č. 349/1999 Sb., o Veřejném ochránci práv. Jeho hlavním úkolem je dohlížet na dodržování lidských práv a svobod ve všech oblastech státního působení, což zahrnuje kontrolu činnosti úřadů, orgánů státní moci, soudů, policie, Vězeňské služby a dalších veřejných institucí. Veřejný ochránce práv má právo vyžadovat od těchto subjektů informace a dokumenty potřebné k provádění svých kontrol. Jedná na základě podnětu od občanů nebo z vlastní iniciativy. Vztah ochránce k zařízením, kde je omezena osobní svoboda, jako jsou vězeňské instituce, psychiatrické ústavy a další místa, je nedílný pro ochranu práv osob v těchto zařízeních. Jeho úkolem je zajistit dodržování lidských práv a základních svobod osob, které jsou v těchto zařízeních umístěny. Prostřednictvím dohledu, vyšetřování stížností a podávání doporučení na zlepšení podmínek v těchto

---

⁶⁶ DRÁPAL, Jakub; JIŘIČKA, Václav a RASZKOVÁ, Tereza (ed.). *České vězeňství*. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). Praha: Wolters Kluwer, 2021. ISBN 978-80-7676-066-0, s. 375

zařízeních sleduje, zda jsou dodržována platná právní ustanovení. Ochránce může spolupracovat s dalšími subjekty, jako jsou státní zastupitelství nebo nevládní organizace.⁶⁷ Další jeho působnost v souvislosti s Vězeňskou službou spočívá v přijetí Opčního protokolu k Úmluvě proti mučení. Smyslem systematických návštěv těchto zařízení je posílit ochranu před takovým chováním. Na rozdíl od státního zastupitelství nemá ochránce autoritativní pravomoc rozhodovat či nařizovat. Vydává pouze doporučení, o kterých následně vede se zařízeními diskuzi.⁶⁸

Mezinárodní orgány CPT a CAT jsou důležité instituce, které se zabývají monitorováním a ochranou lidských práv v mezinárodním kontextu, zejména v místech, kde dochází ke zbavení osobní svobody a v boji proti mučení a nelidskému zacházení.

Výbor CPT je orgánem Rady Evropy, který byl zřízen Úmluvou o prevenci mučení a nelidského nebo ponižujícího zacházení nebo trestání. Jeho hlavním úkolem je provádět pravidelné návštěvy v zařízeních, kde jsou osoby zadržovány (včetně věznic, policejních stanic, psychiatrických zařízení atd.), a monitorovat jejich podmínky a zacházení. CPT má právo volně komunikovat s jednotlivci ve vazbě a může poskytovat doporučení státům, jak zlepšit podmínky v těchto zařízeních. Působí pouze v rámci členských států Rady Evropy.⁶⁹

CAT je orgánem vytvořeným Úmluvou OSN proti mučení a jinému nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestání. Jeho úkolem je sledovat dodržování této úmluvy státy, které ji ratifikovaly, a vyhodnocovat jejich zprávy o opatřeních, která přijaly k zabránění mučení. CAT může také přijímat stížnosti od jednotlivců nebo skupin, které tvrdí, že se stali obětí mučení, a provádět nezávislé vyšetřování těchto stížností. V tomto kontextu má Výbor CAT globální dosah, na rozdíl od Výboru CPT, jenž je pouze evropský.⁷⁰

Český helsinský výbor, (ČHV), jako součást světové sítě helsinských výborů, je stabilní nevládní organizací s vynikajícím renomé, které zdůrazňují i instituce,

---

⁶⁷ VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. *Zákon č. 349/1999 Sb. Zákon o Veřejném ochránci práv*. Online. Dostupné z: <https://www.ochrance.cz/o-nas/predpisy/>. [cit. 2024-02-25].

⁶⁸ DRÁPAL, Jakub; JIŘIČKA, Václav a RASZKOVÁ, Tereza (ed.). *České vězeňství*. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). Praha: Wolters Kluwer, 2021. ISBN 978-80-7676-066-0, s. 375, 376

⁶⁹ Tamtéž, s. 376

⁷⁰ Tamtéž, s. 377

jež monitoruje v oblasti lidských práv. ČHV pravidelně mapuje situaci v českém vězeňství prostřednictvím terénních monitorovacích návštěv, úzce spolupracujících s Vězeňskou službou ČR. Odsouzení se na ČHV obrací nejen se žádostmi o poradenství při řešení životních situací po propuštění, ale také ve věcech, jako je šikana nebo špatné zacházení ve vězení. ČHV poskytuje významnou službu odborného sociálního poradenství a generální právní pomoc všem potřebným, přičemž velkou část klientů tvoří lidé bez domova, oběti násilí a vězněné osoby. ČHV vydává souhrnné zprávy, jenž obsahují zobecněná zjištění a doporučení z provedených monitorovacích návštěv, které mají preventivní charakter s cílem působit do budoucna.⁷¹

Celkově lze konstatovat, že kombinace vnitřních a vnějších kontrolních mechanismů je nezbytná pro zajištění spravedlivého a humánního prostředí ve věznicích. Vnitřní kontrola, je podstatná pro každodenní monitorování a řízení vězeňských zařízení. Vnější kontrolní mechanismy, přinášejí objektivní a nezájatý pohled na situaci ve věznicích a zajišťují dodržování lidských práv a standardů vězeňských zařízení.

---

⁷¹ ČESKÝ HELSINSKÝ VÝBOR. *Monitoring vězeňství v České republice říjen 2022 – leden 2023*. Online. Dostupné z: <https://helcom.cz/monitorovaci-zprava-ceskeho-helsinskeho-vyboru-o-stavu-vezenstvi-v-ceske-republice-rijen-2022-leden-2023/>. [cit. 2024-03-01], s. 3, 5

4. Analýza legislativních opatření omezujících osobní svobodu

Legislativní opatření omezující osobní svobodu jsou právní normy nebo akty, které stanovují podmínky a okolnosti, za kterých může být jednotlivci omezena jejich osobní svoboda. Tato opatření mohou být obsažena v různých právních předpisech, jako jsou zákony, nařízení, směrnice nebo ústavní ustanovení. Mohou být vydána na různých úrovních, včetně ústavního, národního a mezinárodního práva. Za účelem ochrany veřejného pořádku, národní bezpečnosti, ochrany zdraví, ochrany práv a svobod jiných osob nebo v dalších legitimních cílech. V následující kapitole bude zaměřeno na analýzu jednotlivých práv zakotvených v Listině základních práv a svobod, především v rámci druhé hlavy nazvané "Lidská práva a základní svobody". Tato část práce se bude zabývat omezením těchto práv, ať už přímo v samotném textu Listiny, nebo prostřednictvím odkazů na další právní předpisy. Bude provedena analýza, jak tato ustanovení omezují osobní svobodu jednotlivce, za specifických podmínek v právní úpravě obsažené v jednotlivých zákonech. Tyto zákony předepisují možnost omezení těchto práv a svobod ve prospěch veřejného zájmu nebo jiných významných důvodů.

4.1 Listina základních práv a svobod

Listina základních práv a svobod, č. 2/1993 Sb. Článek 8 jasně stanoví, že osobní svoboda je zaručena. Nikdo nesmí být stíhán nebo zbaven svobody jinak než z důvodů a způsobem, který stanoví zákon. Zároveň se zakazuje zbavení svobody pouze pro neschopnost dostát smluvnímu závazku, tím ovšem není dotčeno odvádět daně a zákonná pojištění. Dále stanovuje podmínky zadržení obviněného či podezřelého z trestného činu. Osoba zadržená má právo být informována o důvodech zadržení, být vyslechnuta a nejpozději do 48 hodin propuštěna na svobodu, nebo předána soudu. Soudce je povinen do 24 hodin od převzetí zadrženou osobu vyslechnout a rozhodnout o dalším postupu, včetně možnosti vzetí do vazby. Tato opatření se promítají v trestním řádu a v zákoně o policii ČR. Zákon dále určuje podmínky, za kterých může být osoba umístěna

do ústavní zdravotnické péče bez svého souhlasu. Takové opatření musí být ihned oznámeno soudu, jenž má 7 dnů na rozhodnutí o umístění. Omezení osobní svobody v souladu s článkem 8 Listiny nelze chápat jako všeobecné omezení základních práv a svobod. To zahrnuje i možnost určování vlastního denního režimu. Omezení svobody podle článku 8 se projevuje například v cele předběžného zadržení, ve vězeňských zařízeních, zdravotnických zařízeních a dalších, kde je stanoven určitý režim. Subjektem tohoto omezení je pouze člověk, jde o právo osobní svobody, které je za určitých podmínek omezitelné.

Listina obsahuje mnoho dalších článků, které souvisí s omezením osobní svobody. Například v článku 4 je stanoveno, že při používání ustanovení omezujících základní práva a svobody je třeba dodržet jejich podstatu a smysl, aby taková omezení nebyla zneužita k jiným účelům, než pro které byla stanovena. Článek 7 zaručuje právo na tělesnou a duševní integritu, přičemž omezení tohoto práva může nastat pouze v případech stanovených zákonem. Zakazuje mučení a jakékoli kruté, nelidské nebo ponižující zacházení nebo trestání. Za takové může být považován například výjimečný trest. Článek 10 garantuje právo na zachování lidské důstojnosti, osobní čest, dobré pověsti a ochranu jména. Dále zaručuje ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života, stejně jako před neoprávněným shromažďováním, zveřejňováním nebo jiným zneužíváním údajů o osobě. Článek 14 se týká svobody pohybu a pobytu a zaručuje právo na svobodné opuštění území České republiky. Tato práva mohou být omezena zákonem v případech, které jsou nevyhnutelné pro zachování bezpečnosti státu, udržení veřejného pořádku, ochranu zdraví nebo práv a svobod ostatních osob. Tato omezení mohou platit i na vymezených územích za účelem ochrany přírody. Článek 13 Listiny zaručuje nedotknutelnost listovního tajemství a tajemství jiných písemností a záznamů, a to jak v soukromí, tak i při jejich zasílání poštou nebo jiným způsobem, s výjimkou případů a způsobů stanovených zákonem. Tento článek je výrazně omezován v zákonech o výkonu vazby a o výkonu trestu odnětí svobody, neboť běžná korespondence podléhá kontrole určených příslušníků Vězeňské služby. Stejně tak je prováděn odposlech telefonních hovorů. Výjimkou jsou korespondence nebo telefonní hovory mezi obviněným a advokátem, kde je odposlech či kontrola korespondence nepřijatelná.

4.2 Evropská úmluva o ochraně lidských práv

Evropská úmluva o ochraně lidských práv, Článek 5 upravuje právo na svobodu a osobní bezpečnost v několika bodech. Mezi ně patří:

- zákonné uvěznění rozhodnutím soudu,
- Zákonné zatčení, například v situaci, kdy osoba nepodlehla rozhodnutí soudu nebo kdy je to nezbytné pro plnění zákonné povinnosti,
- zadržení osob k předvedení před soud z důvodu podezření ze spáchání trestného činu nebo útěku,
- zákonné zadržení osob s cílem zabránit šíření nakažlivých nemocí nebo u jedinců trpících duševními nemocemi, alkoholismem, drogovou závislostí nebo bezdomovectvím,
- zadržení osob za účelem zabránění neoprávněného vstupu na území nebo jedinců, proti nimž probíhá řízení o vyhoštění nebo vydání.

4.3 Zákon o výkonu trestu odnětí svobody

Zákon o výkonu trestu odnětí svobody, č. 169/1999 Sb. Omezení a zbavení některých práv a svobod jsou upraveny v § 27, který stanoví:

„(1) Po dobu výkonu trestu jsou odsouzení povinni podrobit se omezením některých práv a svobod, jejichž výkon by byl v rozporu s účelem výkonu trestu nebo která nemohou být vzhledem k výkonu trestu uplatněna.

(2) Z důvodů uvedených v odstavci 1 jsou omezena práva a svobody na nedotknutelnost osoby a jejího soukromí, svobodu pohybu a pobytu, zachování listovního tajemství a tajemství jiných písemností, záznamů a zpráv a právo svobodné volby povolání.

(3) Po dobu výkonu trestu odsouzeným nepřísluší právo na stávku, výkon práva sdružovat se ve spolcích, společnostech a jiných sdruženích, zakládat odborové organizace a výkon práva sdružovat se v nich, právo podnikat a provozovat jinou hospodářskou činnost, právo svobodné volby poskytovatele zdravotních služeb a zdravotnického zařízení pro sebe a dítě, které má matka ve výkonu trestu

odnětí svobody u sebe. Odsouzení nemohou ve výkonu trestu zakládat politické strany nebo politická hnutí, vykonávat právo sdružovat se v nich a nemohou vykonávat volené a jiné veřejné funkce.

(4) O omezeních, jež budou uplatněna vůči odsouzenému ve výkonu trestu, proti němuž je vedeno trestní stíhání, a jsou-li splněny důvody vazby, rozhoduje soud podle zvláštního zákona.“

Podle § 17 má odsouzený právo přijímat a odesílat korespondenci bez omezení, avšak vězeňská služba má oprávnění provádět kontrolu této korespondence a v případě podezření na trestný čin ji zadržet a předat orgánům trestního řízení. Podle § 18 má odsouzený právo na užívání telefonu ke kontaktu s osobou blízkou, přičemž takové právo může být omezeno jen v odůvodněných případech z důvodu ochrany bezpečnosti nebo práv jiných osob. Vězeňská služba je rovněž oprávněna odposlouchávat a pořizovat záznamy telefonátů, pokud se nejedná o komunikaci s určitými výjimkami stanovenými v ustanoveních zákona.

4.4 Trestní zákon

Trestní zákon, č. 40/2009 Sb. V § 55 jsou stanovena kritéria pro uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody, který je následně vykonáván ve věznicích. Omezení osobní svobody je patrné i v § 60, týkajícím se domácího vězení. Soud může uložit trest domácího vězení, který spočívá v povinnosti odsouzeného zdržovat se po dobu výkonu tohoto trestu v určeném obydlí nebo jeho části v soudem stanoveném časovém období, s výjimkou situací, kdy mu v tom brání důležité důvody, jako je výkon zaměstnání nebo povolání nebo poskytnutí zdravotních služeb. Soud určí časové období, během kterého je odsouzený povinen zůstat v daném obydlí. Kromě státní moci může do osobní svobody zasahovat i jednotlivec, což je chráněno v trestním zákoníku v § 170, který se týká zbavení osobní svobody: „kdo jiného bez oprávnění uvězní nebo jiným způsobem omezí jeho osobní svobodu.“ Stejně tak podle § 171 se trestá omezování osobní svobody: „kdo jinému bez oprávnění brání v užívání jeho osobní svobody“.

4.5 Trestní řád

Trestní řád, zákon č. 141/1961 Sb., stanoví v § 75, je-li dán některý z důvodů vazby (podle § 67), má policejní orgán oprávnění zadržet obviněného. Je povinen provedené zadržení bezodkladně ohlásit státnímu zástupci a předat mu opis protokolu, který sepsal při zadržení, a veškerý další materiál potřebný pro podání návrhu na vzetí do vazby. Tento návrh musí být podán tak, aby byl obviněný nejpozději do 48 hodin od zadržení předán soudu, který má na rozhodnutí o vazbě 24 hodin, v opačném případě musí být propuštěn na svobodu. Dále je stanoveno v § 69, týkajícím se příkazu k zatčení, že orgán činný v trestním řízení, který provedl zatčení, je povinen do 24 hodin od zadržení předat obviněného soudu. Soud má na rozhodnutí o dalším postupu dalších 24 hodin, jinak musí být obviněný propuštěn na svobodu. V § 67 jsou stanoveny důvody vazby. Obviněný může být vzat do vazby pouze v případech, kdy z jeho jednání nebo dalších konkrétních skutečností vyplývá důvodná obava že:

- uprchne nebo se bude skrývat, tzv. útěková vazba,
- bude působit na dosud nevyslechnuté svědky nebo spoluobviněné nebo jinak mařit objasňování skutečností závažných pro trestní stíhání, tzv. koluzní vazba,
- bude opakovat trestnou činnost, pro niž je stíhán, dokoná trestný čin, o který se pokusil, nebo vykoná trestný čin, který připravoval nebo kterým hrozil, tzv. předstižná vazba.

4.6 Zákon o Policii České republiky

Zákon o Policii České republiky, č. 273/2008 Sb. upravuje zajištění osoby a v § 26 umožňuje policistům zasáhnout v případě, kdy osoba svým jednáním bezprostředně ohrožuje vlastní život, životy nebo zdraví jiných osob, či majetek. Dle tohoto ustanovení může zajištění trvat nejdéle 24 hodin od okamžiku, kdy byla osobní svoboda dotčené osoby omezena. Policista po pominutí důvodu zajištění osobu neprodleně propustí, nestanoví-li tento zákon jinak. Je-li pro to

právní důvod, předá osobu příslušnému orgánu nebo zařízení pro výkon ochranného opatření.

V této kapitole bylo zaměřeno na základní aspekty týkající se omezení osobní svobody a různých právních opatření v kontextu platné právní legislativy. Je důležité zdůraznit, že tato problematika je velmi rozsáhlá a složitá, a mnoho dalších aspektů by si zasloužilo podrobnější zkoumání. Byly zde proto uvedeny pouze základní principy a přístupy. Celkově lze konstatovat, že omezení osobní svobody je téma nesmírného významu, které vyžaduje další pečlivou analýzu a diskusi z různých perspektiv, včetně právního, etického a lidskoprávního hlediska.

5. Specifika výkonu lidských práv ve věznicích

V rámci trestního systému představuje výkon vazby a výkon trestu odnětí svobody jedno z nejzásadnějších opatření, které stát může využít k sankci za spáchání trestných činů. Tato kapitola se zaměřuje na specifika výkonu práv jednotlivců ve věznicích, kde se uplatňují omezení a režimy upravené právní legislativou. Analyzuje, jak jsou práva odsouzených uplatňována a jaké jsou jejich limity v prostředí vězeňských zařízení. Cílem této analýzy je porozumění komplexnímu kontextu, ve kterém se uplatňují lidská práva osob odsouzených k odnětí svobody a výkonu vazby a zároveň identifikace vybraných oblastí, kde může dojít k potenciálnímu střetu výkonu práv vězněných osob s povinnostmi vězeňského personálu a systému, jako takového.

5.1 Stanovení osobního prostoru

Jedním z problémů při vězeňském systému je stanovení osobního prostoru v metrech čtverečních. Vyhláška č. 345/1999 Sb., Řád výkonu trestu odnětí svobody §17, a Vyhláška č. 109/1994 Sb., řád výkonu vazby §15, na základě respektování mezinárodní normy stanoví, že v ubytovací místnosti určené pro více odsouzených nebo obviněných by mělo připadat na jednu osobu nejméně 4 m² ubytovací plochy. Cela určená pro jednu osobu nesmí mít ubytovací plochu menší než 6 m². V případě, že ubytovací plocha připadající na jednu osobu klesne pod stanovenou hranici, avšak ne méně než na 3 m², může být odsouzený do takové cely umístěn pouze za podmínky, že celkový počet odsouzených vykonávajících trest ve věznicích téhož typu a stupně zabezpečení, neumožní dodržet stanovenou ubytovací plochu 4 m² z důvodu nedostatečné kapacity ubytování. U obviněných lze tuto výjimku aplikovat pouze tehdy, když celkový počet obviněných v rámci obvodu vrchního soudu překročí ubytovací kapacitu věznic. Plocha sociálního zařízení se do ubytovací plochy nezapočítává.

Problémy s ubytováním ve věznicích vyplývají zejména ze stavebně technických aspektů, především v kontextu výkonu vazby, kde se celový systém

střetává s omezením ubytování více vězňů na menších celách. Tato situace nejenže snižuje celkovou kapacitu věznic, ale také brání v možnosti přesunu osob z hlediska efektivního řízení věznic. V důsledku toho vznikají izolované cely, kde jsou jednotlivci ubytováni samostatně dlouhé období, někdy dokonce po celý rok. Tato situace nese další potenciální problémy, jako je zvýšené riziko sebevražedného jednání, hladovky, psychické a zdravotní problémy, což často vede k nedisciplinovanému chování. Vězeň umístěný v takové izolaci je těžko postižitelný za kázeňské přestupky. Jestliže je ubytován sám, dá se říci, že výkon samovazby již vykonává, nemá-li vlastní finanční prostředky, nelze na něj uvalit trest zákazu nákupu, a pokuta by nebyla účinná. Kázeňské tresty tak svůj účel minou. Tento problém se přenáší na příslušníky Vězeňské služby, především na dozorce. Vězni totiž brzy zjistí, že jsou těžko trestatelní a mohou si dovolit své chování bez následků. V případě, že se dovolávají svých práv, pokouší se vydírat dozorce například prostřednictvím inscenace poruchy zdraví nebo sebevražedným chováním. Vzniká tak začarovaný kruh, kdy se vězni kvůli depresím z dlouhodobé izolace sebepoškozují. Toto chování může být motivováno skutečnými psychickými obtížemi, ale i snahou získat pozornost a přemístit se na jiné místo. Zákon o výkonu trestu odnětí svobody §28 stanoví, že je zakázáno předstírat poruchu zdraví nebo se úmyslně poškozovat na zdraví. Vnitřní řád pro obviněné, článek 22, dále stanoví, že je obviněnému zakázáno předstírat poruchu zdraví nebo se úmyslně poškozovat na zdraví. Za sebepoškození se tedy ukládá kázeňský trest, který však často selhává ve svém účinku, což vede k opakovaným incidentům.

Tento cyklus ukazuje na to, že humanizační snahy ve skutečnosti mohou více škodit než pomáhat vězňům. Tato situace zvyšuje míru nekázně, což může přetrvávat, protože příslušníci Vězeňské služby často nemají účinné prostředky, jak s tímto chováním efektivně zacházet. Situace tak mnohdy vygradují až k použití donucovacích prostředků, jejichž používání je často kritizováno především orgány jako je Výbor proti mučení (CPT), který současně kritizuje nedostatečnou kapacitu věznic a zároveň stanovuje minimální standard ubytovací plochy na osobu. Tuto souvislost potvrdil i Evropský soud pro lidská

práva.⁷² Tento cyklus může způsobit zvýšení stížností na vězeňský personál a tím zvýšit nátlak na jejich práci, což může dále ovlivnit bezpečnost ve věznicích. Tato situace může také přispívat k úbytku personálu, protože v důsledku těchto obtíží se mohou příslušníci cítit frustrovaní a nevidí řešení.

Jako závažné riziko pro sebevražedné chování vězněných osob, bylo na základě dlouhodobého sledování Psychologického pracoviště Vězeňské služby identifikováno devět faktorů, přičemž mezi nejzávažnějšími je umístění vězněné osoby do izolace.⁷³

Podle statistiky Vězeňské Ročenky bylo v roce 2022 ve Vězeňské službě ČR celkově zaznamenáno 34 případů sebevražedného chování, z nichž 18 skončilo dokonanou sebevraždou. Index dokonaných sebevražd v roce 2022 činil 9,45 případů na 10 000 vězněných osob. Kromě toho bylo hlášeno 519 pokusů o sebepoškození, což představuje nárůst o 19,9 % oproti roku 2021. Dále bylo evidováno 159 pokusů o sebevraždu a 248 případů odmítnutí stravy.⁷⁴

Závěrem je třeba zdůraznit, že otázka stanovení osobního prostoru ve věznicích má značný dopad na chování a bezpečnost vězňů, což často vede k zesílení represe ze strany příslušníků. Cílem humanizace vězeňského systému je snížení tvrdosti a represivního přístupu vůči vězněným osobám, avšak současný systém paradoxně často vyvolává opačný efekt. Situace, kdy se kázeňské tresty mívají účinkem a vedou k začarovanému cyklu nekázně a incidentů, jasně ukazuje na to, že současný systém není efektivní, jak pro vězněné osoby, tak ani pro vězeňský personál.

5.2 Civilní oblečení

Další problematickou oblastí, kterou se zabývá i Veřejný ochránce práv, je nošení a výměna civilního oblečení obviněnými a odsouzenými ve věznicích.

---

⁷² VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. *Výkon vazby Výňatek z 26. obecné zprávy CPT, publikované v roce 2017.* Online. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/uploads-import/ochrana_osob/2019/CPT_Vykon_vazby.pdf. [cit. 2024-03-03].

⁷³ DRÁPAL, Jakub; JIŘIČKA, Václav a RASZKOVÁ, Tereza (ed.). *České vězeňství.* Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). Praha: Wolters Kluwer, 2021. ISBN 978-80-7676-066-0, s. 151

⁷⁴ VĚZEŇSKÁ SLUŽBA. *Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky 2022,* Online. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/sekce/statistiky-1> . [cit. 2024-03-03], s. 169, 196

Řád výkonu trestu § 19 a řád výkonu vazby § 29 stanoví, že výměna vězeňského osobního prádla se provádí nejméně jednou týdně, vězeňského oděvu nebo obuvi podle potřeby a vězeňského ložního prádla jednou za 14 dní. Obviněný i odsouzený má právo používat ve výkonu vazby vlastní oděv, prádlo a obuv za předpokladu, že splňují podmínky hygienické a estetické nezávadnosti a že má zajištěnu jejich výměnu na vlastní náklady. Výměna vlastního osobního prádla musí být zabezpečena nejméně jednou týdně. Výměnu vlastního oděvu, prádla nebo obuvi lze uskutečňovat zasíláním poštou, při návštěvách obviněného nebo po dohodě se správou věznice též individuální donáškou do věznice. Je zakázáno nosit kombinaci vlastního nebo sportovního oděvu a vězeňského oděvu.

V jednom z doporučení adresovaných Generálnímu ředitelství Vězeňské služby ČR, Veřejným ochráncem práv vyplývá, ze „Zprávy z návštěv zařízení 2022“: **„Zjištění z návštěv: Některé obviněné osoby si stěžovaly na logistické potíže, se kterými se v souvislosti s výměnou vlastního oděvu musejí potýkat. Podle právních předpisů mohou obvinění přijímat návštěvu pouze jednou za 14 dnů, při níž k výměně prádla může dojít. Druhý týden si musejí výměnu zajistit pomocí balíčku či osobní donáškou do věznice. Jedna z věznic argumentovala, že pokud obviněný dostane od svých blízkých prádlo, které by pokrývalo jeho potřeby na dva týdny, nic to z pohledu věznice nemění na tom, že výměnu prádla si má zajistit podle zákona každý týden, přestože má čisté oblečení na týdny dva. Tento přístup považuji za nelogický a zbytečně formalistický. Účelem ustanovení je to, aby obvinění chodili v čistém oblečení, což by bylo dodrženo i v případě dodávky oblečení na dva týdny. Další argument, který se v této souvislosti objevoval, byl, že skříňky na celách nejsou dostatečně prostorné pro uchování oblečení na dva týdny. Velikost skříňek se však ve věznicích liší, přičemž různí obvinění mohou mít odlišný počet věcí ve skříňkách. Uvítala bych, kdyby věznice ponechala vždy na individuálním posouzení konkrétního případu, zda má dotýčný obviněný dostatečný prostor ve skříňce, či nikoliv. Doporučení:**

Umožnit obviněným provádět výměnu oděvů s dvoutýdenním intervalem, pokud to umožňuje velikost skříněk“.⁷⁵

*„Věznice vyžadovaly pro povolení nošení vlastního oděvu jeho týdenní výměnu, přičemž pokud nová sada oblečení neobsahuje stanovený počet kusů požadovaný věznicí, pak není takové oblečení obviněnému předáno a je nucen nosit oděv ústavní. **Doporučení:** Umožnit obviněným kombinaci erárního a vlastního oděvu“.⁷⁶*

K této věci lze konstatovat, že příslušník Vězeňské služby, v tomto případě vrchní dozorce, je povinen dodržovat právní předpisy a podléhá přísnému dohledu kontrolních mechanismů, a to jak od orgánů vnitřní kontroly, tak i vnější kontroly, a to včetně samotných vězňů. Zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážci České republiky, stanovuje povinnosti příslušníka v § 5, kde se mimo jiné uvádí, že je povinen plnit služební povinnosti a úkoly vyplývající pro něj ze zákonů, dalších obecně závazných právních předpisů a rozhodnutí a příkazů nadřízených. Zároveň je povinen zajistit rovnost práv se všemi vězňenými osobami, což je stanoveno přímo v Zákoně o výkonu trestu odnětí svobody v § 15, kde se uvádí, že odsouzeným ve výkonu trestu přísluší stejná práva za podmínek a v rozsahu stanoveném tímto zákonem. Pokud by příslušník přistupoval k vězňeným osobám individuálně v tom smyslu, že by některým osobám poskytl výhodu a porušil předpis, vystavil by se možnému trestnímu postihu. Z praxe je známo, že vězni se navzájem kontrolují, takže by mohlo dojít k situaci, že i kdyby příslušník povolil věc v dobré víře, mohl by jiný vězeň, který by měl nějaký důvod k žárlivosti nebo by byl na dotýčeného vězně nebo příslušníka naštvaný, si stěžovat. Pro lepší představu bude uveden příklad z kontrol Nejvyššího státního zastupitelství.

Nejvyšší státní zastupitelství ve zprávě „Věznice“ za období od 1. 1. 2016 do 31. 12. 2018 se zaměřilo na poskytování neoprávněných výhod osobám ve výkonu trestu odnětí svobody nebo ve vazbě ze strany příslušníků Vězeňské služby či zaměstnanců této instituce. Neoprávněné režimové výhody byly definovány jako benefity, jejichž poskytnutí samo o sobě není trestné, ale

---

⁷⁵ VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. *Výroční zpráva, vazební věznice*. Online. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/dokument/zpravy_pro_poslaneckou_snmovnu_2022/. [cit. 2024-03-02], s. 27

⁷⁶ Tamtéž, s. 26

trestnost skutku vyplynula především z kontextu konkrétního případu. Mezi tyto výhody patřilo neoprávněné zlepšování podmínek výkonu trestu, udělování pochval, přidělování kladného hodnocení při žádosti o podmíněčné propuštění, ponechávání vězněné osoby ve stávající věznici, zajišťování lepší cely, zařazování na konkrétní pracoviště ve věznici, propouštění balíků obsahujících například finanční prostředky, umožňování odnosu jídla z jídelny a uschování kosmetiky v kanceláři.⁷⁷ Právní kvalifikace v souvislosti se skutkem poskytování neoprávněných režimových výhod se nejčastěji zakládala na trestním činu zneužití pravomoci úřední osoby podle § 329 odst. 1 písm. a) trestního zákoníku, který se týká výkonu pravomoci úřední osoby způsobem odporujícím jinému právnímu předpisu, a to v 5 případech. Dotčená protiprávní jednání byla kvalifikována například jako trestný čin přijetí úplatku, vydírání, maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání, porušení povinnosti dozorčí nebo jiné služby. Zdroje informací pro zahájení úkonů trestního řízení poskytují celkový přehled o věcech týkajících se definované trestné činnosti v období 2016 až 2018. Téměř polovinu všech případů (49 %) představují poznatky získané prostřednictvím trestních oznámení odsouzených osob (25 případů). Druhým nejčastějším zdrojem informací je vlastní činnost Vězeňské služby a operativní činnost Oddělení prevence a stížností Vězeňské služby, které představují čtvrtinu všech případů (25,5 %, 13 případů). Další poznatky pocházejí z operativních zdrojů GIBS (15,7 %, 9 případů), od jiných policejních orgánů (7,8 %, 4 případy) a z dalších zdrojů (2 %, 1 případ). I když trestní oznámení od odsouzených osob představují největší podíl získaných informací, což je vzhledem k povaze zkoumané trestné činnosti očekávané, je patrné, že i Vězeňská služba a GIBS vlastní činností hrají významnou roli při zjišťování těchto skutečností.⁷⁸

Trestní řízení, které se týkalo vymezené trestné činnosti spáchané zaměstnanci Vězeňské služby, nejčastěji končilo odložením věci podle § 159a odst. 1 trestního řádu z důvodu nedostatku důkazů nebo pro nedostatek prokázaných skutkových podkladů. V jednom případě došlo k odložení věci policejním orgánem GIBS v Jihlavě kvůli povaze uschovaných věcí, které nebyly

---

⁷⁷ NEJVYŠŠÍ STÁTNÍ ZASTUPITELSTVÍ. *Zvláštní zprávy, Zvláštní zpráva "Věznice"*, Online. Dostupné z: <https://verejnazaloba.cz/nsz/cinnost-nejvyssiho-statniho-zastupitelstvi/zvlastni-zpravy/>: [cit. 2024-03-03], s. 132

⁷⁸ Tamtéž, s. 135, 136

nebezpečné; zaměstnankyně Vězeňské služby umožnila nejméně deseti odsouzeným ženám uschovat v kanceláři vychovatele různé nepovolené předměty, včetně oblečení, kosmetických přípravků, rádia, kulmy, termosky a podobně. V druhém případě byla věc předána policejním orgánem GIBS v Hradci Králové k disciplinárnímu projednání, neboť nebylo prokázáno spáchání trestného činu; avšak zjistilo se, že daný zaměstnanec Vězeňské služby udržoval nadstandardní vztahy s odsouzeným, což odporovalo Zásadám vnitřní bezpečnosti Věznice Pardubice.⁷⁹

Otázka nošení a výměny civilního oblečení ve věznicích je problematická, a to zejména kvůli nutnosti dodržování přísných pravidel a nedostatečné flexibilitě v přístupu ke konkrétním situacím. Příslušníci Vězeňské služby jsou pod neustálým dohledem a musí se vyvarovat jakýchkoli náznaků nadřazenosti či výjimečného zacházení s určitými osobami. Logistické problémy spojené s výměnou oděvů, zejména pokud jde o zpoždění balíků od rodiny či dočasné přemístění osob, komplikují situaci ještě více. Navrhovaná doporučení, i když dobře míněná, nemohou být účinná, pokud nejsou zahrnuta do platných právních předpisů. Příslušníci vězeňské služby mají zásadní odpovědnost dodržovat stanovené postupy a zajišťovat rovné zacházení se všemi osobami ve vězení.

5.3 Hygienické potřeby

Jako další problematický aspekt lze zmínit hygienické standardy odsouzených. Zákon o výkonu trestu odnětí svobody stanoví v §16 (8), že odsouzeným, kteří nejsou zařazeni do práce, neodmítli bez závažného důvodu práci a nemají v průběhu jednoho kalendářního měsíce jiný příjem nebo jiné finanční prostředky ve výši alespoň 100 Kč, poskytuje věznice jedenkrát za měsíc balíček obsahující základní věci osobní potřeby. Podle §24 (1) má odsouzený právo přijmout balíček s potravinami a věcmi osobní potřeby do hmotnosti 5 kg jednou za šest měsíců. Oproti tomu Zákon o výkonu vazby v §16 (2) stanoví, že obviněný má právo jednou za tři měsíce přijmout balíček

---

⁷⁹ Tamtéž, s. 152

s potravinami a věcmi osobní potřeby do hmotnosti 5 kg. Toto omezení se nevztahuje na balíčky obsahující oblečení určené k výměně, knihy, denní tisk a časopisy, hygienické potřeby a věci pro potřeby dítěte, které má obviněná matka u sebe ve výkonu vazby. Podle řádu výkonu vazby v §35 (3) má obviněný, který nemá peněžní prostředky, nárok na základní hygienické potřeby v nutném množství a sortimentu poskytnuté správou věznice.

Nepochopitelný rozdíl vzniká mezi odsouzeným a obviněným ohledně povoleného sortimentu v balíčku, který mohou poslat osoby blízké vězněným osobám. Tento rozdíl je v rozporu s principem rovnosti práv, který je základním lidským právem, a navíc způsobuje vězeňskému systému vyšší finanční náklady na hygienu odsouzených. V praxi se stává, že odsouzený musí rozhodnout, zda přijme zasloupanou hygienu od rodiny, protože je brána jako nárokový balík, který může obdržet pouze dvakrát ročně. Pokud je hygiena součástí nárokového balíku, musí ji odsouzený na vlastní náklady poslat zpět. Odsouzený by však takovou hygienu od rodiny rád přijal, čímž by Vězeňská služba ušetřila. Pokud obdrží pouze hygienický balík, je počítán jako nárokový a má na půl roku vyčerpaný svůj limit a to, i když nemá dostatek finančních prostředků. Musí pak hygienu vydávat věznice. Na rozdíl od obviněného, který má nárok na balík každé tři měsíce a může obsahovat hygienické potřeby bez omezení. Tento nepoměr je z humánního i ekonomického hlediska zvláště nešťastný. Příslušník se tak opět dostává do situace, kdy musí dodržet právní předpisy a hygienu nevydat. Pokud by se snažil jednat lidsky, vystavuje se možnému trestnímu stíhání, jak bylo popsáno výše v kapitole o nošení civilního oblečení.

Touto skutečností se zabýval i Helsinský výbor a ve své zprávě z kontrol uvedl: *„Kromě podnětu k důkladné revizi trestní politiky, která je pro vytvoření efektivního vězeňského systému zcela nezbytná, pak tato zpráva přináší další legislativní a jiné návrhy, například přijímání hygienických potřeb mimo nárokový balík, jako je tomu u osob ve výkonu vazby.“* *„Nedostatek základních hygienických potřeb monitorovací tým zaznamenal u odsouzených žen i mužů, kteří nemají finanční prostředky, aby si mohli dokoupit potřebnou hygienu (toaletní papír, hygienické vložky apod.). Domníváme se, že by bylo velmi vhodné umožnit ve vězeňských zařízeních nenárokový hygienický balík, obdobně jako mají obvinění ve výkonu vazby, případně nákup při návštěvě.*

Doporučujeme proto legislativní zásah a zavedení možnosti přijmout hygienický balík, a to buď neomezeně, případně s frekvencí 1x měsíčně.“⁸⁰

5.4 Bezpečnost

Jedním z nesložitějších úkolů Vězeňské služby je nalézt rovnováhu mezi humanizačními a bezpečnostními aspekty. Bezpečnost musí být zachována jak z hlediska vězňených osob, tak z hlediska personálu. I přes kritiku ze strany Výboru CPT nebo Veřejného ochránce je třeba uznat, že snahy o humanizaci není vždy snadné plně respektovat. To však neznamená, že by vězeňský personál nechtěl být humánní. Především však nese odpovědnost za vězňené osoby, a v určitých případech musí bezpečnost postavit na první místo. Jedním z bezpečnostních problémů je dlouhodobě kritizována přeplněnost věznic.

Přeplněnost věznic – možnými důvody přeplněnosti věznic se zabývalo Nejvyšší státní zastupitelství. Ve Zvláštní zprávě „Věznice“ uvádí, že Česká republika dlouhodobě patří ke státům s nejvyšším počtem osob ve věznicích na 100 000 obyvatel (208,8) a současně patří ke státům, kde odsouzení vykonávají v průměru nejdelší nepodmíněné tresty odnětí svobody. Současný vysoký index vězňených osob je dán zejména dlouhými nepodmíněnými tresty odnětí svobody, počtem přeměněných alternativních trestů a výkonem kumulovaných trestů odnětí svobody. Necelá polovina odsouzených vykonává několik trestů odnětí svobody, což může být až čtyři nebo více, z nichž každý byl uložen nezávisle. Statistická a analytická část zvláštní zprávy doporučuje zaměřit se na délku trestu odnětí svobody. Tohoto lze dosáhnout jednak snížením trestních sazeb, dekriminálních vybraných jednání a zamezením výkonu kumulovaných trestů odnětí svobody.⁸¹

Z jedné strany nelze účinně plnit humanizační snahy příslušníků v přeplněných věznicích, zatímco na straně druhé dochází k nechtěné izolaci a nedisciplinovanosti vězňů. Přeplněnost věznic výrazně snižuje bezpečnost a často vede k zintenzivnění represivního přístupu. Tento nepoměr potvrzuje

⁸⁰ ČESKÝ HELSINSKÝ VÝBOR. *Monitoring vězeňství v České republice říjen 2022 – leden 2023*. Online. Dostupné z: <https://helcom.cz/monitorovaci-zprava-ceskeho-helsinskeho-vyboru-o-stavu-vezenstvi-v-ceske-republice-rijen-2022-leden-2023/>. [cit. 2024-03-01], s. 37, 22 - 24

⁸¹ NEJVYŠŠÍ STÁTNÍ ZASTUPITELSTVÍ. *Zvláštní zprávy, Zvláštní zpráva „Věznice“*, Online. Dostupné z: <https://verejnazaloba.cz/nsz/cinnost-nejvyssiho-statniho-zastupitelstvi/zvlastni-zpravy/>, [cit. 2024-03-03].

i český Helsinský výbor v jedné ze svých zpráv, když uvádí, že v přetíženém vězeňském systému nelze spravedlivě požadovat s kapacitou vězeňské populace většinově pracovat jinak než ubytováním, nasycením, ostrahou a zabezpečením a v lepším případě zaměstnáním. Dále uvádí, že personál vězeňské služby by bylo možno vést k zodpovědnosti za účinnou plošnou práci s odsouzenými teprve v případě, pokud by se poměr vězňených osob a vězeňského personálu změnil z 2:1 na 1:1 nebo méně.⁸²

Zdravotní aspekty - V řádu výkonu trestu § 23 (1) je stanoveno: Zdravotní služby odsouzenému poskytuje Vězeňská služba ve svých zdravotnických zařízeních a v případě potřeby je zajišťuje ve spolupráci s jinými poskytovateli zdravotních služeb. Vězeňská služba poskytuje zdravotní péči pro netypickou populaci žijící v unikátním prostředí. Specifičnost vězeňského zdravotnictví lze demonstrovat například vysokým počtem zdravotních zásahů na jednoho vězně ve srovnání s potřebou zdravotní péče v běžném civilním prostředí. Vězni často projevují specifické chování, které může zahrnovat nadměrné využívání zdravotních služeb za účelem získání léků nebo ke zkrácení času.⁸³

Veřejný ochránce ve své zprávě kritizoval používání donucovacích prostředků v jedné z navštívených věznic, kde bylo zjištěno, že příslušníci běžně používají pouta a poutací opasky při eskortách obviněných do civilních zdravotnických zařízení. Tato praxe zahrnuje i situace, kdy obviněný nepředstavuje žádné riziko pro pořádek či bezpečnost. Použití těchto donucovacích prostředků by mělo být omezeno na odůvodněné případy a nemělo by být aplikováno automaticky na všechny obviněné.⁸⁴ Dalším zjištěním měl ochránce výtku při poskytování zdravotních služeb osobám ve výkonu vazby, kdy může být na dohled přítomen příslušník vězeňské služby, přičemž na doslech může být přítomen pouze tehdy, jde-li o ohrožení života, zdraví nebo bezpečnosti. Výbor CPT již dlouhodobě zastává názor, že všechna lékařská vyšetření vězňených osob mají probíhat

⁸² ČESKÝ HELSINSKÝ VÝBOR. *Monitoring vězeňství v České republice říjen 2022 – leden 2023*. Online. Dostupné z: <https://helcom.cz/monitorovaci-zprava-ceskeho-helsinskeho-vyboru-o-stavu-vezenstvi-v-ceske-republice-rijen-2022-leden-2023/>. [cit. 2024-03-01], s. 8, 9

⁸³ VĚZEŇSKÁ SLUŽBA. *Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky 2022*, Online. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/sekce/statistiky-1>. [cit. 2024-03-03], s. 200

⁸⁴ VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. *Výkon vazby Výňatek z 26. obecné zprávy CPT, publikované v roce 2017*. Online. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/uploads-import/ochrana_osob/2019/CPT_Vykon_vazby.pdf. [cit. 2024-03-03], s. 32

mimo doslech, a pokud konkrétní lékař nepožaduje jinak, tak rovněž i mimo dohled příslušníků. U každého vězně je nutné individuálně vyhodnocovat potřebnost přítomnosti příslušníka vězeňské služby v ordinaci. Ve většině věznic však příslušníci byli téměř vždy automaticky přítomni v ordinaci. **Doporučení:** u každého vězně individuálně vyhodnocovat potřebnost přítomnosti příslušníka vězeňské služby v ordinaci.⁸⁵

Z praxe je třeba zdůraznit, že vězni často trpí různými závislostmi a neustále shání nějaké léky, pokud jim nejsou předepsány. Tím enormně zatěžují zdravotní oddělení a někdy se pokouší inscenovat špatný zdravotní stav, zejména mimo pracovní dobu zdravotního personálu, aby byli eskortováni do civilního zařízení, obvykle nemocnice. Plánovaná zdravotní vyšetření jsou z ekonomického a efektivního hlediska často prováděna s více vězněnými osobami najednou, což znesnadňuje individuální přístup. Situace, kdy obviněný nepředstavuje žádné riziko, není nikdy jistá a příslušníci musí být připraveni na všechny možné situace, které by mohly nastat. Dohled nebo doslech příslušníka v ordinaci se nevztahuje pouze na ohrožení života, zdraví nebo bezpečnosti, ale také na možný útěk. Zásadní je, že příslušník je vždy stejného pohlaví, jako je ošetřovaná osoba.

Estetizace – Vylepšování prostředí v zastaralých vězeňských zařízeních jistě vítají jak vězněné osoby, tak i vězeňský personál, který v těchto zařízeních tráví mnoho pracovního času. Například použití světlých barev, moderního nábytku a kvalitního osvětlení může vytvořit příjemnější prostředí a přispět k psychické pohodě a ke zlepšení atmosféry ve věznicích, poskytující tak důstojnější podmínky. Nicméně je důležité, aby estetizace nepřinesla riziko ohrožení bezpečnosti, a to jak vězněných osob, tak vězeňského personálu.

Vybavením cel ještě v nedávné době byly plechové skříňky pověšené na zdi a kovové postele. V rámci humanizace se zejména obviněným postupně vyměňuje plechový nábytek za dřevěný, avšak toto řešení se v praxi neosvědčuje. Vězněné osoby tento nábytek často poškozují, buď ho rozbíjejí v návalu vzteku, nebo rozebírají. Dřevěné části nábytku jsou drobeny

---

⁸⁵ VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. *Výkon vazby Výňatek z 26. obecné zprávy CPT, publikované v roce 2017.* Online. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/uploads-import/ochrana_osob/2019/CPT_Vykon_vazby.pdf. [cit. 2024-03-03], s. 42, 43

a používány ke kouření, nebo vyndávají nýty, kterými jsou skříňky spojené. Takové nýty mohou být vězni spolknuty, což přináší riziko sebepoškození. Ulomené dřevěné části mohou být použity jako zbraň k napadení vězeňského personálu. Na tzv. krizových celách se instalují dřevěné závěsné tyče nad okny, na zavěšení záclon. Existuje riziko, že tyč může být opět využita jako zbraň nebo jako prostředek k sebevraždě oběšením. Z jedné strany se vězňům osobám, kvůli bezpečnosti provádějí osobní prohlídky a odebírají předměty, které by případně mohly sloužit k sebepoškození nebo napadení vězeňského personálu a z druhé strany se jim takové předměty dodávají na cely v rámci estetizace.

Jedním možným řešením této situace by mohlo být vybavení cel novým plechovým nábytkem, který by byl odolný proti poškození a nedal by se snadno rozebrat na součástky. Tím by se přispělo k větší bezpečnosti jak vězňů, tak vězeňského personálu.

Otázkou bezpečnosti ve vězeňských zařízeních v souvislosti s humanizací vězeňského prostředí se zabýval i Dirga. Ve svém výzkumu prezentoval následující závěry:

„Existuje rozpor mezi důrazem kladeným na oblast bezpečnosti a na oblast zacházení s vězňemi osobami. Dotázaní vnímají tento rozpor jako spor mezi řádem a výchovou. Otázkou tedy je, co je pro výkon vězeňství důležitější, jestli bezpečnost nebo zacházení s vězni. Z psaných dokumentů vyplývá, že pro dosažení stanovených cílů, zejména co se týče nápravy vězňů, je nutné klást důraz na odborný přístup, přičemž pak bezpečnost ve věznicích představuje nezbytnou podmínku pro efektivní zacházení.“⁸⁶

Analýza vybraných specifíků výkonu práv osob ve věznicích ukazuje na důležitost porozumění a zkoumání omezení a režimů uplatňovaných v rámci vězeňského systému. Studium práv odsouzených a jejich realizace v prostředí vězeňských zařízení odhaluje složitost situace a možné konflikty mezi právy jednotlivců a povinnostmi personálu.

---

⁸⁶ DIRGA, Lukáš. *Humanizace českého vězeňství očima jeho aktérů*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2020. ISBN 978-80-261-0848-1, s. 96

Tato analýza přispívá k lepšímu porozumění dynamiky vězeňství a identifikaci oblastí, kde je třeba hledat zlepšení v souladu s principy lidských práv. Výčet těchto oblastí není a nemůže být kompletní, protože různé situace vznikají během výkonu trestu nebo vazby, stejně jako během práce personálu Vězeňské služby.

Závěr

Závěr této práce zdůrazňuje význam problematiky humanizace vězeňství, která je stále aktuálnějším tématem. Teoretický přínos spočívá v analýze vývoje ochrany lidských práv, jak v mezinárodním měřítku, tak v historickém kontextu České republiky. Skrze tuto analýzu je demonstrován trend směrem k humánnějšímu trestání v současnosti.

Hlavním teoretickým a metodologickým přínosem práce je objasnění specifík výkonu práv ve věznicích v kontextu snah o humanizaci. Z tohoto hlediska bylo zkoumáno, jak vnímají změny orgány vnějších kontrolních systémů, vězněné osoby a vězeňský personál. Při změně systému nelze tyto proměny hodnotit pouze z perspektivy zlepšování podmínek pro vězně, ale je také důležité zvážit, jak se mění podmínky pro vězeňský personál. Oba aspekty musí být vzájemně propojeny, neboť tvoří jeden komplexní systém. Vězeňský systém musí být vyvážený; není možné zlepšovat podmínky pouze jedné strany a zanedbávat druhou. Tato práce ukazuje, že samotný vězeňský systém je specifickým prostředím s ohledem na humanizaci a lze jej zkoumat z různých perspektiv.

Z uvedených problematických aspektů se jako největší problém jeví nucená izolace z hlediska přibývání stanovených metrů osobního prostoru. Tento problém je nejvíce patrný ve vazebních věznicích, kde je celový systém. Tato situace je obzvláště obtížná v případě starých budov, kde není mnoho možností tuto situaci zlepšit z hlediska stavebně technického uspořádání místností. Jakkoli bylo v historii trestání zaměřeno na izolaci vězňů a později kritizováno, je zajímavé, že v současnosti se k této škodlivé praxi vracíme, nevědomky v rámci snah o humanizaci vězeňského prostředí. Izolace má také negativní dopad na zdravotní stav vězňů a vede k nárůstu zdravotních problémů, což zvyšuje zátěž zdravotnického personálu a četnost výjezdů eskort do civilních zdravotnických zařízení, to má jistě významné ekonomické důsledky.

Jedním z potenciálních řešení by mohlo být zavedení psychiatrických oddělení ve věznicích, podobně jako je tomu u zdravotnických oddělení. Tím by se snížil tlak na vězeňský personál, a psychicky narušení vězni by získali přístup k odbornému dohledu psychiatra, který by mohl stanovit vhodnou léčbu

a reagovat na akutní potřeby vězňených osob. Jako další možnost by mohlo sloužit čestné prohlášení od vězňů ohledně souhlasu s ubytováním v celách s menším prostorem, pokud mají spolubydlícího. Samozřejmě by tento krok vyžadoval pečlivé posouzení odborníky, aby byl v souladu s platnou legislativou.

Dále by bylo vhodné zjednodušit přílišnou úřednickou byrokracii vychovatelů pro odsouzené, což by přispělo ke snížení jejich nadměrné vytiženosti a umožnilo by jim skutečně se věnovat odsouzeným. Pokud jde o estetizaci prostředí, je bezesporu přínosné zlepšovat prostředí vězeňských zařízení, aby bylo přívětivější, což má pozitivní vliv i na vězeňský personál, který se v tomto prostředí pohybuje. Nicméně bezpečnost musí vždy mít přednost před estetizací. Není vhodné vybavovat cely předměty, které by mohly sloužit obviněným jako zbraň, buď proti sobě, nebo proti personálu. Jako například rozebíratelný dřevěný nábytek, konzole nad okny a zavěšené záclony. Tyto předměty mohou snadno být zneužity i k sebevraždě oběšením.

Dalším klíčovým krokem by mohlo být zdokonalení školení vězeňského personálu, zejména v oblasti zvládnání stresových situací, krizové komunikace a správného psaní úředních záznamů. Metodiky pro postup v různých situacích by mohly vzniknout v rámci spolupráce mezi Akademií Vězeňské služby a Policejní akademii České republiky. Policejní akademie disponuje odborníky z různých oblastí, což by mohlo přinést vězeňskému systému širokou škálu znalostí a zkušeností. V neposlední řadě by mohl přínosně působit kriminologický výzkum, který by mohl přinést do vězeňského prostředí poznatky z oblasti vězeňství, kriminalistiky a zkušenosti s policejními metodikami. Eliminace represivních zásahů by mohla být výsledkem této spolupráce a přispěla by k celkové humanizaci a efektivitě vězeňského prostředí.

V této práci byly analyzovány aspekty snah o humanizaci, se kterými se denně potýkají jak vězeňský personál, tak i samotní vězni. Současně naznačuje, že nadměrná humanizace může v některých ohledech spíše přinášet nechtěné důsledky. Je nezbytné pečlivě zvážit tyto problémy a hledat vyvážený přístup, který bude přijatelný pro všechny zúčastněné strany. Je nutné otevřít hlubší diskuzi o těchto otázkách a navrhnout případné změny v legislativě. Tímto by autorka chtěla přispět k optimálnímu vyvážení mezi humanistickými principy a bezpečností ve vězeňských zařízeních.

Seznam použité literatury

Monografie:

1. DRÁPAL, Jakub; JIŘIČKA, Václav a RASZKOVÁ, Tereza (ed.). *České vězeňství*. Právní monografie (Wolters Kluwer ČR). Praha: Wolters Kluwer, 2021. ISBN 978-80-7676-066-0.
2. BRUNOVÁ, Markéta. *Novodobý vývoj a stav vězeňství v České a Slovenské republice*. Teoretik. Praha: Leges, 2020. ISBN 978-80-7502-408-4.
3. HOFMANNOVÁ, Helena; ŘEPA, Karel a OTÝPKOVÁ, Laura. *Lidská práva za mřížemi: ústavněprávní aspekty omezování osobní svobody*. Praha: Auditorium, 2021. ISBN 978-80-87284-87-2.
4. HÁLA, Jaroslav. *Teorie a praxe vězeňství I: Prevence mimořádných událostí ve výkonu vazby*. Jihočeská univerzita. České Budějovice, 1997. ISBN 80-7040-235-0.
5. INCIARDI, James A. *Trestní spravedlnost: Ústavní principy trestního práva, trestního řádu a nápravné výchovy*. Praha: Victoria Publishing, 1994. ISBN 80-85605-30-9.
6. JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní zákoník a trestní řád s poznámkami a judikaturou*. 9. vydání. Praha: Leges, 2022. ISBN 978-80-7502-637-8.
7. PEZL, Tomáš a Monika FOREJTOVÁ. *Praktikum ústavního práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2023. Praktikum. ISBN 978-80-7380-883-9.
8. ČERNÁ, Dagmar. *Standard lidských práv v Evropě*. Univerzita Karlova v Praze. Praha: Právnická fakulta, 2009. ISBN 978-80-87146-21-7.
9. JELÍNEK, Jiří. *Ochrana základních práv a svobod v trestním řízení*. Praha: Leges, 2020. Teoretik. ISBN 978-80-7502-444-2.
10. ŠIŠKOVÁ, Naděžda. *Lidskoprávní mechanismy na úrovni EU a otázky související*. Praha: Wolters Kluwer, 2021. Právní monografie (Wolters Kluwer
11. DIRGA, Lukáš. *Humanizace českého vězeňství očima jeho aktérů*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2020. ISBN 978-80-261-0848-1.

Zákonná úprava:

1. Zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky
2. Zákon č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod
3. Zákon č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník
4. Zákon č. 141/1961 Sb., Trestní řád
5. Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii ČR
6. Zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník
7. Zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a Justiční stráží
8. Zákon č. 293/1993 Sb., o Výkonu vazby
9. Zákon č. 169/1999 Sb., o Výkonu trestu odnětí svobody
10. Zákon č. 349/1999 Sb., o Veřejném ochránci práv
11. Vyhláška č. 109/1994 Sb., Řád výkonu vazby
12. Vyhláška č. 345/1999 Sb., Řád výkonu trestu odnětí svobody
13. Vyhláška č. 143/1988 Sb., o Úmluvě proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání.
14. MINISTERSTVO SPRAVEDLNOSTI. *Vězeňský řád: Výnos ministra spravedlnosti ze dne 2. července 1951, vydaný podle §123 zákona č. 319/1948 Sb., O zlidovění soudnictví.* Velitelství SVS v Litoměřicích. Praha 1951.

Webové stránky a elektronické zdroje:

1. SELTENREICH, Radim, *Filosofie zločinu a trestu – vybrané aspekty amerického trestního práva 19. století se zvláštním zřetelem k problematice vězeňství*, Dostupné online z: doi:10.14712/2464689X.2022.4. *PRÁVNĚHISTORICKÉ STUDIE*. Online. 2022, roč. 52, č. 1. 2022. ISSN 2464-689X. Dostupné z: <http://www.karolinum.cz/doi/10.14712/2464689X.2022.4>. [cit. 2024-02-14].
2. VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČR, Historie | Vězeňská služba České republiky (vscr.cz), *Domácí řád pro c. k. mužskou trestnici v Praze*, Praha 1889,

- Dostupné. Online z: [Generální ředitelství | Vězeňská služba České republiky \(vscr.cz\)](https://www.vscr.cz/). [cit. 2024-02-14].
3. MINISTERSTVO SPRAVEDLNOSTI ČR. *Koncepce vězeňství do roku 2025*. Online. Vězeňská služba České republiky. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/>. [cit. 2024-02-16].
  4. Zákon č. 40/2009 Sb. *Zákon trestní zákoník*. Online. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2009-40>. [cit. 2024-02-17].
  5. Vyhláška č. 143/1988 Sb., *Vyhláška ministra zahraničních věcí o Úmluvě proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání*. Online. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1988-143>. [cit. 2024-02-22].
  6. VLÁDA ČESKÉ REPUBLIKY. *Evropská úmluva o zabránění mučení a nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestání*. Online. Dostupné z: <https://vlada.gov.cz/>. [cit. 2024-02-22].
  7. VĚZEŇSKÁ SLUŽBA ČR. *Revidovaná Evropská vězeňská pravidla*. Online. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/akademie-vs-cr/clanky/detail/revidovana-evropska-vezenska-pravidla>. [cit. 2024-02-23].
  8. NEJVYŠŠÍ STÁTNÍ ZASTUPITELSTVÍ. *10/2012 POKYN OBECNÉ POVAHY nejvyššího státního zástupce ze dne 2. 11. 2012, o výkonu dozoru nad dodržováním právních předpisů v místech, kde je podle zákonného oprávnění omezována osobní svoboda*. Online. Dostupné z: https://verejnazaloba.cz/wp-content/uploads/2020/01/POP_10-2012.pdf. [cit. 2024-02-24].
  9. VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. *Zákon č. 349/1999 Sb. Zákon o Veřejném ochránci práv*. Online. Dostupné z: <https://www.ochrance.cz/o-nas/predpisy/>. [cit. 2024-02-25].
  10. ABOUT THE CPT - CPT - THE COUNCIL OF EUROPE. *Prevence špatného zacházení s osobami zbavenými svobody v Evropě*. Online. [Dostupné z: <https://www.coe.int/cs/web/cpt/about-the-cpt>. cit. [2024-02-28].
  11. ČESKÝ HELSINSKÝ VÝBOR. *Monitoring vězeňství v České republice říjen 2022 – leden 2023*. Online. Dostupné z: <https://helcom.cz/monitorovaci-zprava-ceskeho-helsinskeho-vyboru-o-stavu-vezenstvi-v-ceske-republice-rijen-2022-leden-2023/>. [cit. 2024-03-01].

12. VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. *Výroční zpráva, vazební věznice*. Online. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/dokument/zpravy_pro_poslaneckou_snemovnu_2022/. [cit. 2024-03-02].
13. VLÁDA ČR. *Zpráva pro vládu české republiky o návštěvě české republiky, kterou vykonal evropský výbor pro zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (CPT) ve dnech 2. až 11. října 2018*. Online. Dostupné z: <https://vlada.gov.cz/assets/urad-vlady/poskytovani-informaci/poskytnute-informace-na-zadost/Priloha-c--1---Zprava-CPT-z-r--2018.pdf>. [cit. 2024-03-02].
14. VEŘEJNÝ OCHRÁNCE PRÁV. *Výkon vazby Výňatek z 26. obecné zprávy CPT, publikované v roce 2017*. Online. Dostupné z: https://www.ochrance.cz/uploads-import/ochrana_osob/2019/CPT_Vykon_vazby.pdf. [cit. 2024-03-03].
15. VĚZEŇSKÁ SLUŽBA. *Statistická ročenka Vězeňské služby České republiky 2022*, Online. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/sekce/statistiky-1> . [cit. 2024-03-03].
16. NEJVYŠŠÍ STÁTNÍ ZASTUPITELSTVÍ. *Zvláštní zprávy, Zvláštní zpráva "Věznice"*, Online. Dostupné z: <https://verejnazaloba.cz/nsz/cinnost-nejvyssiho-statniho-zastupitelstvi/zvlastni-zpravy/>, [cit. 2024-03-03].

Ostatní

1. Příloha časopisu České vězeňství 4/5 1995. *Vězeňství v posavadních způsobech svých*.
2. Uhlík Jan. *F. J. Řezáč – reformátor vězeňství a školství 19. století*. Příloha časopisu České vězeňství 2/1997 Úřad práce České republiky, Generální ředitelství. Tisková zpráva. *Od nového roku je opět zavedena kategorie osob zdravotně znevýhodněných*. Praha, 2015.
3. Příloha časopisu České vězeňství 3/2001. *Vězeňství ve střední Evropě v letech 1945 – 1955*. VS Praha 4 – Pankrác.
4. Příloha časopisu České vězeňství č, 1/1998. *Koncepce rozvoje vězeňství v ČR*. Druhé nezměněné vydání.